

ԵՐԵՒԱՆԸ ՑՆՑՈՒԵՑԱԲ 4.7 ՌԻՆԹԵՐ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՈՎ ԵՂԱՆ ՄԻԱՅՆ ՆԻԹԱԿԱՆ ՎԵԱՄՆԵՐ

Շաբաթ յետմիջօրէին երկրաշարժ մը ցնցեց քաղաքամայր Երեւանը:

Ըստ ՀՀ արտակարգ իրավիճակներու նախարարութեան երկրաշարժային պաշտպանութեան ցանցին երկրաշարժը եղած է 13 Փետրուարին տեղական ժամանակով ժամը 15:29-ին (Կրիմիչի ժամանակով՝ ժամը 11:29-ին): Այն գրանցուած է հիւսիսային լայնքի 40.11° եւ արեւելեան երկայնքի 44.54° աշխարհագրական չափագրումներով՝ մայրաքաղաք Երեւան քաղաքէն 8 քմ հարաւարեւելք, օճախի 10 քմ խորութեամբ, 4.7 ուժգնութեամբ երկրաշարժ: Կեդրոնային գօտիին վրայ ստորգետնեայ ցնցման ուժգնութիւնը կազմած է 4.7 ռիխթըր աստիճանի (բալ աստիճանով՝ 6-7): Աւելի ուշ նշուած է նաեւ, որ Երեւան քաղաքէն 8 քմ հարաւարեւելք արչանագրուած երկրաշարժին յաջորդած են սպասուած յետցնցումներ, իսկ ԱԻՆ-ը տարածած է հակիրճ հաղորդագրութիւն նշելով, որ «Բնակչութեանը հորդորում ենք դեռեւս մնալ դրսում՝ բայ տարածքում: Կը տրուի լրացուցիչ տեղեկութիւն»: Մարդկային կորուստներ չեն գրանցուած, իսկ ահապանգեր ստացուած են յատկապէս Երեւանի Այվազովսկիի եւ Սմբատ Չօրավարի փողոցներէն երկրաշարժին հետեւանքով եղած աւերածութիւններու վերաբերեալ:

Աւարտին նշենք, երկրաշարժը պայմանաւորաբար Երեւան քաղաքին մէջ՝ 5-6 աստիճան ուժգնութեամբ, Արագածոտնի, Արարատի, Շիրակի, Արմաւիրի, Վայոյ Ձորի մարզերուն մէջ՝ 3-4 աստիճան ուժգնութեամբ:

ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԿ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱՔԱՇԽՈՒԹԻՒՆ Ս. ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՅԱՆԱՆԵՐԻ ՏՕՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

Փետրուարի 9-ին Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցիին տօնախմբեց Ս. Ղեւոնդեանց քահանաների յիշատակը: Այս առիթով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում էին համախմբուել 230 եկեղեցականներ, որոնց թում՝ 13 թեմակալ առաջնորդներ, 29 Մայր Աթոռի միաբան եպիսկոպոսներ, վարդապետներ եւ արեղաներ եւ Հայաստանի թեմերից ու Արցախից ժամանած 188 քահանաներ:

ԱՆԿԵԼԱ ՄԵՐՔԸԼԻ ՊԱՇՏՕՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱԿԱՐՏԸ

Տասնութ տարիներու փառաւոր պաշտօնավարութենէ մը վերջ այս տարի աւարտին հասաւ Պերմանիոյ վարչապետին՝ Անկելա Մերքըլի քաղաքական գործունէութիւնը: Ան ներկայացուցիչն էր Քրիստոնէայ Տեմոքրատ Միութեան եւ պայծառ կերպով տարաւ իր երկրի ղեկավարութեան գործը:

Անկելա Մերքըլ Երեւանի մէջ

Օնով էր Արեւելեան Պերմանիոյ մէջ եւ իր ուսումնառութեամբ ընտրած էր ակադեմիական կեանքը իբրեւ քիմիական քիմիկ (chemical physicist). սակայն Պերմանիոյ միացումով ան մտաւ քաղաքական կեանք եւ Պերմանիան հասցուց ամենէն բարձր վիճակին՝ տնտեսական, քաղաքական եւ ռազմական բնագաւառներով: Ան դարձաւ ամբողջ Եւրոպայի առաջնորդը: Իր գլխաւորութեամբ Ֆրանսա եւ Պերմանիա Եւրոպական Միութիւնը ընդարձակեցին եւ վերածեցին աշխարհի երրորդ բեւեռին:

Թէ գաղթականներու հարցով, թէ իսլամի վրտանգին յաւելումով, Ռուսաստան-Ամերիկա հակամարտութեան ճակատումով ան յաջողեցաւ ուժեղ բայց հաւասարակշռուած քաղաքականութիւն մը վարել:

Մերքըլի օրով Պերմանիան ճանչցաւ հայկական ցեղասպանութիւնը՝ հակառակ 3 միլիոն թուրքերու գոյութեան այդ երկրին մէջ եւ հակառակ նախագահ Էրտողանի սպառնալիքներուն: Ան այցելեց նաեւ Հայաստան, որ իրեն համար հարապատ միջավայր մըն էր իր երիտասարդական օրերէն:

Մերքըլ Պիպարքներու հզօր քաղաքականութեան տուաւ մարդկային դիմագիծ մը: Ապրեցաւ պարզ քաղաքացիներու կենցաղով եւ կրեց գրեթէ միեւնոյն հագուստները. թղթակիցի մը հարցին թէ ինչո՞ւ միեւնոյն հագուստները կը հագնի՝ ան պատասխանեց. «Ես նորաջեւորութեան բնորդ չեմ. ես պետական պաշտօնեայ մըն եմ»: Իր ամուսնոյն հետ բնակեցաւ միեւնոյն յարկաբաժինին մէջ ուր ապրած էր իր պաշտօնավարութենէն առաջ: Իր խոստովանութեամբ՝ ինք եւ ամուսինը կատարած են տնային աշխատանքները եւ երբեք չեն ցանկացած բնակիլ ապարանքի մը մէջ:

Իր օրով Պերմանիան աշխարհի ամենէն հարուստ երկիրներէն մէկը դարձաւ եւ ինք ապրեցաւ համեստ կեանքով եւ սովորական ամսավճարով: Ի՞նչ հակասութիւն Հայաստանի ղեկավարներուն հետ, որոնք աղքատ վիճակով բարձրացան գահ, միլիարատերի կարգավիճակով հեռացան պաշտօնէն՝ աղքատ վիճակի մէջ թողելով երկիրը:

ԱՅՍ ԹԻՒՈՎ ԿԱՐԴԱԼ՝	
ՆՇԵՆՈՎ «ԱԶԳ» ԹԵՐԹԻ ԵՐԵՄԱՍՏԵԱՎԸ	Էջ 2
«ԱԶԳ»Ի 30-ԱՄԵԱԿԻՆ ԸՆԳՈՒՄԸ...	Էջ 2
ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԸՆԳՊԻՍՈՒԹԻՒՆ	Էջ 3
ՌՎ ՊԻՏԻ ԼՈՒՅԷ ԱՐԵԱՆ ՎՐԷԸ	Էջ 4
Քաղաքական խմորումները Մերքըլայ Հայաստանում	Էջ 5
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻԸ	Էջ 6
ՊՐԵՍԹ-ԼԻԹՈՎԱՔԻԻ ՊԱՇՏՎՈՒՐԸ	Էջ 7
ՕՍՍԵՆԵՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԶՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԲԵՍԿՊՈՒԹԵԱՆ...	Էջ 8
ԼԻԲԱՆԵԱՆ ԹՐԻԹՈՒՆ	Էջ 9

ԱՆՑԵԱԼԵՆ ԵԿՈՂ ՈՒ ԴԵՊԻ ԴԱՐԵՐԸ ՍԼԱՑՈՂ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ՊԱՅՅՈՒՎ ԳԱԼԱՅԾՆԱՆ

Հայ ժողովուրդի պատմութեան Էջերը լեցուն են հերոսական արչանագրութիւններով, Դիւցալանական արարքներով, ողբերգական պարտութիւններով, փառահեղ յաղթանակներով բայց նաեւ՝ հայու շեռքով հայրենի տարածքներ յանձնելու շարժուող եղեռնագործութեամբ:

Մեր ազգային պատմութեան մէջ սակայն իր ուրոյն տեղը գրաւած է Աւարայրի ճակատամարտը: Ան առասպել չէ իր էութեան մէջ, այլ դիւցալներգութիւն երկնում՝ ժողովուրդին ապատառնէութեան եւ հաւատքի խորունկ տենչանքէն: Պատմական վաւերական եղելութիւն մըն է 451 թուականը ընդդէմ շրթայապերծ հալածանքներու եւ անմարդկային բռնութիւններու:

Վարդանանց հերոսներ ի մի հաւաքուելով ուխտած էին հաւատարիմ մնալ թէ՛ Հայրենիքին եւ թէ՛ հայու կրօնքին, ինչպէս Նիշե՛ պատմիչ կը յայտնէ. «Այս հաւատքէն մեզ ոչ ոք կրնայ խախտել, ո՛չ հրեշտակները եւ ոչ ալ մարդիկ, ո՛չ սուրբ եւ ո՛չ ալ հուրը, ո՛չ ջուրը եւ ո՛չ ալ դառն հարուածները»: Այսպէս հաւատալով՝ Վարդան եւ իր քաջ պինակիցները, հայկական եկեղեցւոյ կոչնակներու հանդարտ դօղանջին ներքոյ «հաղորդուեցան արեամբն Յիսուսի»:

Համաշխարհային պատմութեան մէջ արչանագրուած իրադարձութիւն մըն է Վարդանանց հերոսամարտը, որ կարելի է անվարան յայտնել պայն որպէս Հայրենիքի եւ կրօնքի հերոսամարտ մը: Այսօր այն կարելի է մեկնաբանել, ոչ միայն յանուն քրիստոնէութեան համար մղուած ճակատամարտ

(Շար.ը տեսնել էջ 8)

ԵՐԵՒԱՆԻ «ԱԶԳ» ԹԵՐԹԻ 30-ԱՄԵԱԿԸ

(Կարդալ էջ 2)

Խմբագրական

ՆՇԵԼՈՎ «ԱԶԳ»

ԹԵՐԹԻ ԵՐԵՄՆԱՄԵԱԿԸ

«Ազգ» թերթը սովորական լրատու հրատարակությունն էր չէ եղած: Ան հանդիսացած է ռաիվիրայ մը հայ մամուլի պատմության մէջ: Երբ փոյ եկա Սովետական Միութիւնը, այդ փլուզումով յառաջացած ազատութեան մէջ մարդիկ շուարած էին ինչ ընել այդ նոր ազատութեամբ: Ինչպէ՞ս զայն գործածել պատասխանատու կերպով հանրութեան բարօրութեան համար:

Մինչ այդ սովետական մամուլը ամեն անհետաքրքրական մարզն էր մարդոց կեանքին: Հայաստանի մէջ մանաւանդ հայ ընթերցողը կը սնուէր Շամշատիին ծխախոտի բերքի անման վերջին թիւերով, որոնք իրեն անհամբեր սպասուած աշխարհացունց տեղեկություններ կը հրամցուէին սովետահայ թերթերու առաջին էջերուն վրայ:

«Ազգ» օրաթերթը, լոյս տեսնելով Փետրուար 16, 1991ին ամբողջութեամբ յեղաշրջեց ոչ միայն մամուլին դիմագիծը այլ նաեւ՝ անոր խորքն ու էությունը եւ առաջին անգամ ըլլալով ներմուծեց արեւմտեան ազատ մամուլի չափանիշներն ու սկզբունքները:

«Ազգ»-ով՝ նախ մամուլը ստացաւ ազգային դիմագիծ. առաջին անգամ ըլլալով Հայաստանի ընթերցողը Շամշատիին ծխախոտէն ու Բասագէչարի ճակնդեղէնէն անդին սկսաւ տեղեկացուիլ իր կեանքը պայմանաւորող, իր ճակատագիրը ճշդող հարցերով:

Այն շրջանին երբ տակաւին էլեկտրոնային լրատուութեան հնարարութիւնները նախնական վիճակի մէջ էին «Ազգ» յաջողեցաւ իր ընթերցողները իրագրել պահել միջնազգային լուրերով եւ աշխարհի իրադարձութիւններով:

Հայաստանի հասարակ ժողովուրդը որ ընդհանրապէս Հայաստանեայց Եկեղեցին աքլոր մատաղ ընելու վայրէն անդին չէր ճանչնար՝ սկսաւ «Ազգ»-ի միջոցով ծանօթանալ անոր պատմութեան, ծէսերուն, խնդիրներուն եւ համագային տարողութեամբ անոր կենդանի գործունէութեան:

Ինչպէս անցնային իրեն օրաթերթ եւ այսօր՝ իրեն շաբաթաթերթ, «Ազգ» հանդիսացաւ այն օճախը, այն մագնիսը, որ յաջողեցաւ մտաւորական ընտրանին համախմբել իր շուրջ: Թերթը սկզբնական շրջանին սկսաւ հրատարակուիլ օրական 30-40,000 օրինակով. տպագիր մամուլի պատմութեան մէջ հազուագիտ երեւոյթ:

Յակոբ Աւետիսեան, «Չարթօնք»-ի մէջ Գերսամ Ահարոնեաններու շունչին տակ անձն հրապարակագիր եւ բնականօրէն օժտուած մտաւորական խմբագիր յաջողեցաւ իրապատու դիմագիծ մը տալ թերթին եւ ինչ որ արելի էական է՝ զայն վերածեց մամուլի դաստիարակութեան դպրոցի մը: Չափազանցութիւն պիտի չըլլայ զինք որակել Հայաստանի նոր մամուլի նահապետը: Այսօր մեծ է թիւը անուանի լրագրողներուն եւ հմուտ դիւստրուտներուն որոնք անցած են «Ազգ»-ի դպրոցէն, զայն կենսատրեւով եւ մամուլի տարբեր օրկաններուն մոլի յոյժ դառնալով:

Հայաստանի մտածող ընտրանին կամ անդամակցած է «Ազգ»-ի ընտանիքին եւ կամ առնուազն՝ ներշնչուած է անոր որակէն եւ ազգային ջիղի զգայուն գարկէն: Այսօրուան վարչապետն անգամ եթէ անցած ըլլար «Ազգ»-ի դպրոցէն՝ իր լրագրական ասպարէզը արելի տարբեր գունատրուում մը ունեցած կ'ըլլար, առնուազն՝ որակի մակարդակով:

«Ազգ»-ի յաջողութիւնը եւ մանաւանդ, անոր սկզբունքային կեցուածքները միշտ հաճոյ չեն եղած օրուան իշխանութեանց, այդ պատճառաւ ալ թերթին խմբագրին բաժին հաւանք են լրագրողներու արանդական ճակատագրէն՝ խոշտանգումի ենթարկում:

Նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեան, ամենէն մտաւորական ղեկավարը Հայաստանին, իր կատարած ան-մտաւորական գործերու շարքին, իր իշխանութեան օրերուն, ջանացած է խափանել «Ազգ»-ի հրատարակութիւնը՝ օրինական քէ կողմնակի հնարքներով: Իր հերթին դատաւոր Ջիւանկիւրեան իր ասպարէզին ոչ յարկի անօրինութեամբ փորձած է թերթը «նուիրաբերել» կարգ մը պատեհապաշտներուն: Այս իրողութիւնները մաս կը կազմեն թերթին կենսագրութեան եւ պետք է յիշատակուին այս հանգրուանին, ճիշդ անոր համար որ այս հրատարակութիւնը արիօրէն դիմագրուած է այդ խարդախութիւնները եւ յառաջ տարած է իր առաքելութիւնը:

«Ազգ»-ի ընթերցողը միշտ լաւ իրագրելուած է լայն աշխարհի իրադարձութիւններով, որովհետեւ, բացի տեղական տաղանդներու հոյիցն աշխատակցութենէն, թերթը աշխարհի գլխատուր ոստաններու մէջ ունեցած է աշխատակիցներ, որոնք յաջողած են հարազատօրէն վերլուծել ու մեկնաբանել միջազգային իրադարձութիւնները:

Վերջին երեսուն տարիներուն մեծ յառաջխաղացք ապրած է Հայաստանի մամուլը ընդհանրապէս, եւ հրապարակ ելած են բազմաթիւ տաղանդաւոր լրագրողներ: Սակայն, հայաստանեան մամուլը, իր ընդհանրութեան մէջ առաջ՝ տակաւին չէ կրցած ազատագրուիլ իր տեղայնութենէն, շարունակելով աշխարհի իրադարձութիւնները արժեւորել տնավարի չափանիշերով: Այդ պատճառով ալ այդ մամուլը կը շարունակէ կաշկանդուած մնալ ներառյալ տեղեկացողութեամբ:

Դժուար է մամուլի առաքելութիւնը եւ դերը մամուլի աշխատողներուն, մանաւանդ երբ այդ մամուլը պալատական դիրքի վրայ չէ, եւ ընդհակառակն, մամուլի սկզբունքային կանքով կը հետեւի պետութեան գործունէութեան, զայն գնահատելու եւ, ի պահանջել հարկին՝ քննադատելու:

Պայմաններու բերումով «Ազգ»-ը հարկադրուեցաւ վերածուելու շաբաթաթերթի, առանց որակային կորուստի. պիտի ըսենք նոյնիսկ՝ որակի առաւել խտացումով: Շաբաթաթերթի կողմին սկսաւ գործել «Ազգօնլայն»-ը, թերթին պատգամի հասանելիութիւնը ընդարձակելով ու բարձրացնելով համաշխարհային հարթակի:

Այսօր, երբ թերթը հասած է իր երեսնամեակին՝ ան կը դիմաւորէ նոր մարտահրաւեր մը եւս: Ինչպէս, այս էջին վրայ երեցող Յակոբ Աւետիսեանի խմբագրականը կը նշէ՝ «Ազգ»-ը կը հեռացուի իր բնօրրանէն, բաւական անհասկնալի պատճառներով եւ իր երեսնամեակը պիտի նշէ իր նոր «աքտրավայր»-ին մէջ:

Ինչպէս կը տեսնուի՝ ազնաւոր մամուլը չի կրնար իր դերը կատարել առանց խնդիրներու եւ մարտահրաւերներու: Մամուլին համար այս անբնականն է որ արեւելի բնական է: Եւ Հայաստանի պետական իշխանութիւնները, գոյց մամուլը իր արանդական ուղիին վրայ պահելու համար իսկ, ցուցաբերած են իրենց հոգածութիւնը «Ազգ»-ին: Պարզ է որ վարչապետը եղած է արհեստով լրագրող եւ ոչ անպայման՝ կոչումով. այլապէս տարբեր կ'ըլլար «Ազգ»-ի ճակատագիրը այսօր:

Իր բնօրրանին մէջ թէ՛ իր քաղաքակրթական մենք կը միանանք ազգի նուիրեալ, հերոսական կազմին շնորհատրեւելու եւ նշելու համար հարուստ եւ նախանձեղի վաստակով բեռնատու երեսնամեակը:

ԻՆՏԵՆՍԻՎԻՆԵՐԻ ՓԱՌԱՒՈՐ ՆՈՒԷՐԸ «ԱԶԳ»Ի 30-ԱՄԵԱԿԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ...

ՅԱԿՈԲ ԱՎԵՏԻՍԵԱՆ

«Ազգ»-ի խմբագրութիւնը իր հիմնադրման 30-րդ տարեդարձին ընդառաջ, ինչպէս սովորութիւն է ասել, լաւ, շատ լաւ նուէր ստացաւ Հայաստանի հոգատար իշխանութիւններէ. երկէ խմբագրութիւնը ՀՀ Պետական գոյքի կառավարման կոմիտէի կարգադրութեամբ ստիպուեց դուրս գալ 1991թ.ից ի վեր իր պաշտօնաւորած տարածքից, Հանրապետութեան (նախկին Ալաւերդեան) փողոցի թիւ 47 շէնքի 3-րդ յարկից, որը 2015թ.ից ի վեր խմբագրութիւնը, ՀՀ կառավարութեան տնօրինմամբ համատեղութեան կարգով պաշտօնում էր Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան հետ:

Անշուշտ չենք կարող պնդել, որ Պետգոյքի կոմիտէի կարգադրութիւնն ուղղուած էր միայն խմբագրութեան դէմ. նոյն կարգադրութեամբ ստիպուած եղան շէնքը լքել նաեւ ՌԱԿ-ը եւ «Բարգաւաճ Հայաստան» կուսակցութիւնը, որը նոյնպէս, վարչակալական հիմունքներով, վերոնշեալ 2015 թ.ից ի վեր պաշտօնում էր նոյն շէնքի 1-ին եւ 2-րդ» յարկերը: ԲՀԿ-ն բոլորովին անմխիթար վիճակում եւ 60-ական թուականներէից երբեք չվերանորոգուած շէնքի իր հատուածը շուրջ 120 հազար դոլարով հիմնանորոգել ու կահաւորել էր, իսկ «Ազգ»-ը եւ ՌԱԿ-ը նոյն նպատակով ծախսել էին շուրջ 50 հազար դոլար: Գումար՝ որը Երուանդ Ալատեանի, Յակոբ Վարդիվառեանի եւ Յակոբ Աւետիսեանի միջնորդութեամբ նուիրաբերել էր Նիւ Եորքից մեր պատուական հայրենակից, յայտնի բարերար Նապար Նապարեանը, որի անունով էլ կոչուում էր ամբողջ 3-րդ յարկը:

Աւելորդ չի լինի նաեւ ասել, որ բոլոր վարչակալների հետ Պետգոյքի նախկին վարչութիւնը պայմանագիր էր կնքել, խոստովանեմք՝ մատչելի գներով, 5 տարւայ ժամկետով, որն աւարտուեց նախորդ տարուայ աշնանը: Ժամկետի աւարտին՝ Պետգոյքի կոմիտէն, այն ժամանակ դեռ Նարեկ Բաբայանի նախագահութեամբ, մերժել էր վարչակալների դիմումը՝ ժամկետը երկարացնելու եւ, ի հարկին, վարչակալութեան գումարը անելայնելու վերաբերեալ: Մերժումը եղել էր կտրուկ՝ յայտարարելու է աճուրդային մրցոյթ եւ բոլոր ջանկարները կարող են մասնակցել:

Ի վերջոյ յայտարարուեց աճուրդի օրը, ժամն ու ամսական վարչակալութեան մեկնարկային գինը՝ ողջ շէնքի (843.83 քմ) համար՝ ամսական, ուշադրութիւն, 4,448,000 դրամ, նուազագոյն 5 տարի վարչակալելու պայմանով: Դրանով իսկ պարզ դարձաւ բոլորին, որ շէնքի հետագայ բնակիչը կանխաւ որոշուած էր, եւ հենց այդ պատճառով, տնտեսական ներկայ ճգնաժամային պայմաններում յատկապէս, ոչ ոք մօտ չէր գայ աճուրդին: Հասկանալի է նիւթապէս շատ հզօր կազմակերպութիւնը միայն կարող էր տարեկան 53,376.000 դրամ վճարել վարչակալութեան համար:

Այսուհանդերձ, ինչպէս ասուեց, աճուրդի օրն ու ժամը պաշտօնապէս յայտարարուած էր՝ 2020 դեկտ. 24, ժամը 11:00: Հետաքրքրութիւնը մեծ էր՝ աճուրդը պիտի կայանա՞ր, ո՞վ էր լինելու երանելի վարչակալը, կարո՞ղ էր աճուրդը նուազուրդի վերածուել...

Որոշեալ օրը եւ որոշեալ ժամից 3 րոպէ յետոյ «Ազգ»-ի ներկայացուցիչը դիտորդի կարգավիճակով ներկայանում է Պետգոյքի կոմիտէի շէնքի համապատասխան սրահ: Տեսնում է 3 թէ 4 հոգի նստած, որոնք տեսնելով անձանօթ երիտասարդին՝ այլայլուում են: Ապա, պատասխանելով երիտասարդի հարցմանը ասում, որ աճուրդն արդէն աւարտուել է, բայց մերժում են յայտնել «յաղթողի» անունը, ասելով, որ դա «գաղտնիք» է:

Այդ «գաղտնիքը» գաղտնի է մնում մինչեւ օրս, աճուրդի «կայացումից» շուրջ 1,5 ամիս յետոյ էլ: Տարր ոչ մի նշում խիստ թափանցիկ աշխատող Պետգոյքի կոմիտէի պաշտօնական կայքէջում: «Օդում կախուած լուրերի» համաշայն, շէնքը վարչակալել է ինչ-որ ՊՈԱԿ, ինչ-որ ներդրումների հիմնադրամ, որում կամ որի միջոցով մեր երկրում ներդրում կատարողները երեւի գիտեն, թէ իրենց ներդրումներից որքան մասնանում է կատարուելու վարչակալութեան համար...

Սակայն ամենամեծ «գաղտնիքը» դեռ առջեւում է. ո՞չ աճուրդից առաջ, ո՞չ էլ յետոյ եւ առայսօր, մեծահարուստ վարչակալը դեռուս չի այցելել շէնք, չի շրջել յարկերն ու սենեակները, այսինքն՝ չի ծանօթացել ու տնտղել այդքան մեծ գումարով վարչակալած իր իսկ տարածքին: Տարօրինակ չէ՞:

Ներկայ պահին կարիք չկայ լրագրողական հետաքննութիւն անցկացնելու, գաղտնիութեան քօղը բարձրացնելու՝ պետական գոյքի օտարման կասկածելի յատկանիշներ ունեցող այս գործողութեան վրայից: Կարեւորն այն է, որ Պետգոյքի կոմիտէի նորանշանակ նախագահ, «թռչող կոկորդիլոսների» յայտնի մասնագետ Գարիկ Սարգսեանը տպաւորիչ խոստութեամբ կրկնել էր իր նախորդի հրահանգը՝ ապատել տարածքը ու հեռանալ անյապաղ: Ու մեր խմբագրութիւնը հեռացաւ:

Բարեբախտաբար կրկին մեզ օգնութեան հասաւ մեր անմնամն՝ Թէքեան մշակութային միութիւնը, որ Եզնիկ Կողբայի 20/3 հասցեւում գտնուող իր շէնքի հիւրընկալ դռները բացեց «Ազգ»-ի, azg.am եւ azgonline-ի առջեւ, որտեղ ընդամենը երկու օրում տեղաւորուեց խմբագրութիւնը՝ իր 3000 հատոր կապուղ գրադարանով, համակարգչային տեխնիկայով եւ, ամենակարեւորը՝ թերթի 30 տարուայ հաւաքածոյով, լքելով իր հարապատ տունը:

Ներկայ համարը լոյս է տեսնում մեր նոր հասցեւում, որտեղ առաջիկայ երեք-չաբթի օրը, փետրուարի 16-ին, «Ազգ»-ի փոքրիկ անշնակապով ներկայ օրերի թելադրանքով՝ խիստ համեստ պայմաններում կը նշի թերթի 30-ամեայ տարեդարձը:

Մենք կը շարունակենք լոյս տեսնել ու հրապարակուել՝ թերթային թէ ինտերնետային տարբերակներով:

Երեսան

Պատասխանատու խմբագիր՝	Երուանդ Ազատեան (Տիթորոյթ)
Գործադիր խմբագիր՝	Յակոբ Վարդիվառեան (Նիւ Ջորգի)
Խմբագրական Կազմ	
Տոբթ. Յարութիւն Արզումանեան	(Մոնթրէալ)
Յակոբ Աւետիսեան	(Երեսան)
Պայծիկ Գալայճեան	(Պէյրոսթ)
Զաւէն Գրիգորեան	(Վթէնք)
Վաչէ Սեմերճեան	(Լոս Անճելըս)
Հասցէ	
Baikar Association Inc. 755 Mt. Auburn Street Watertown, MA 02472 U.S.A. E-mail: baikarweekly@gmail.com Tel: 1-201-406-9771 Fax: 1-201-661-8722	

Հրատարակության Ասարգոյլ

ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆ. «ԳՆԱՅՔԷՆ ԴՈՒՐՍ ԹՈՒՆԵԼՈՒ ԺԱՄԸ ԵԿԱԾ Է»

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ՊԱՐՈՅՐ Յ. ԱՂՊԱՇԵԱՆ

Մեծ հարց է, խոր մտահոգություն ու համատարած հրատարակություն.
Հայաստանի ներկայ իշխանությունները, գլխավորությամբ Նիկոլ Փաշինյանի, պիտի շարունակե՞ն մնալ իրենց դիրքերում վրայ, գեթ ցնոր տնօրինություն:

Իսկ եթե պիտի փոխուին՝ որո՞նք պիտի ըլլայ նոր վարչապետը եւ անոր կառավարության նախարարները ու պետական աւագանիին մաս կազմող պաշտօնակատարները:

Իշխանափոխությունը ի՞նչ հիմունքով ու կարգավիճակով կրնայ կատարուիլ, այնքան առեւն որ՝ սահմանադրությունը կը կարօտի բարեփոխության, կանխահաս ընտրություններու կայացումի պարագային:

Այդ ստուգատեսը, նոյնիսկ եթե որոշուի, ինչպե՞ս կարելի է վայն իրականացնել, երբ տիրող պայմանները չեւնտու չեն եւ քաղաքական իրավիճակը խիստ լարուած:

Ժողովուրդը, իր իշխանամետ թէ ընդդիմադիր հատուածներով, որքան ալ նախանշախնդիր ըլլայ, այս դժնդակ պայմաններէն դուրս գալու, արդեօք գիտե՞՞ թէ ի՞նչ ակնկալներ ու ցնցումներ կրնան պատահիլ երկրին մէջ:

Արտաքին պոլիտիկաները ի՞նչ ներգործութիւն կրնան ունենալ, իրենց երկդիմական խաղերով, քաղաքական մանուածապատություններով, աշխարհակալական ախորժակներով, որոնց դիմագրաւելու ոյժն ու կարողութիւնը ունի՞ն Հայաստանն ու հայ ժողովուրդը:

Ընդդիմադիրները, որոնք յստակ է, որ ո՛չ մէկ 2021-ի ծրագիրով ու նախապատրաստությամբ հանդէս կու գան, երկիրը աւելի կ'ալեկոծեն ու կը փոթորկեն, առանց հասնելու դրական արդիւնքի, իսկ իշխանաւորները, իրենց կարգին, կառչած կը մնան իրենց աթոռներուն, երկիրը ամբողջությամբ մատնելով քառսի եւ ամլութեան:

Այս կամ այն կողմէն, յաճախ կը լսուին կոչեր ու պահանջներ, կը վանկարկուին լոպուզներ ու կարգախօսներ, կը կազմակերպուին հանրահաւաքներ ու բողոքաշարեր, սակայն, ո՛վքեր են այս բոլորին նախաչեւնողները եւ ի՞նչ վարկ ու ժողովրդականութիւն կը վայելեն:

Իշխանամետները, ոչ նոյն պողոթնումներով ու բռնկումներով, հանդէս կու գան պօրակցական բուռն արտայայտություններով, ի նպաստ իշխող կառավարութեան ու մանաւանդ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանին:

Այս հակոտնեայ, այլապէս վտանգաւոր կացութեան մէջ, արդար ու տեղին չէ՞, հարց տալ ընդդիմութեան, թէ մինչեւ օրս ի՞նչ «բարենշախին» իրագործում արշահագրեց եւ ի՞նչ «յիշատակելի» ներդրում կատարեց, յօգուտ իրենց ծրագիրներուն քայայտման կամ իրականացման:

Նոյն տրամաբանությամբ, իշխանամետները ինչո՞վ հաստատուն մնացին (ու կը մնան) իրենց դիրքերում վրայ, պաշտպանելով իշխանութեան դերակատարությունները եւ ո՛ր յաջողեցան իրենց շրջանակներուն մէջ գրաւել յառաջընթացներ:

Անշուշտ, խելակորուստութիւն է հաւատալ, որ այս կամ այն կողմը, իր «պահանջատիրութիւն»ը հետապնդելու կամ շահարկելու համար, կրնայ ինքզինք նկատել... յաղթական, ոչ ալ անոնցմէ մէկը կրնայ ինքզինք համարել գերիվեր միսէն:

Այդուհանդերձ, ինչպէս հայրենիքէն ներս, նաեւ՝ Սփիւռքէն, Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած տեղաշարժերը եւ Արցախեան գոյամարտին ետեւեփող ընթացքը, կ'անած է համայն հայութիւնը, հետեւաբար, «փրկութեան լաստ»ը ո՛ր կարելի է փնտռել եւ ո՛վ կրնայ վայն թիավարել եւ ո՛ր հասնելու համար, երբ երկիրը, քայլ առ քայլի քաղաքականութեամբ կը չուէ դեպի... ապաքաղաքականութեան ոլորտ, հապար ու մէկ չարաբաստիկ արահետներով:

Նոր իշխանություններու կամ կառավարություններու փնտոտութիւն մէջ, ո՞վ է այն իշխանաւորը որ կրնայ, Հայաստանը «փրկել» իր «անկումէն դեպի ելից», աւելի ճիշդ՝ «դո՛ւր», ընդդիմադիրներ, զո՞վ ընտրած էք եւ կ'ուզեք ընտրած ըլլալ որպէս վարչապետ», կը հարցադրուի ամենուրեք:

Իրաւունք կայ թէ՞ չկայ, նման մտահոգութեամբ արտայայտուելու, երբ երկիրը սկսած է խորասուզուիլ անորոշութեան մէջ, մինչ՝ ոչ մօտիկէն, ոչ ալ հեռուէն, կ'երեւայ այն «ղեկ»ը, որ կրնայ երկիրը առաջնորդել մէկ ափէն միւս ափը ապահով կերպով:

Աւելի քան յայտնի չէ՞, որ Հայաստանը այս «իշխանափոխութեան տենչ»ով չի կրնար գոյութիւնը պահպանելու գօտիներուն վրայ գտնուիլ, ոչ ալ կրնայ ինքզինք պահել անհպելի հարթակներուն վրայ:

Սօսինք օրինակներով, «17 կուսակցություններու» համախմբումը, ինչո՞վ ինքզինք կրնայ արդարացնել կամ ո՛ր ինքզինք կրնայ վկայակոչել, որպէս ԱՄՆԵՄԱԿՈՐԱՄԱՆԻ թեկնածութիւն, իր յարմարագոյն ու գերագոյն ընտրանքով, յիշելով ԱՆՈՒՆ մը, յիշատակելով ՀԵՂԻՆԱԿՈՐԹԻՒՆ մը, որ ընդունելի ըլլայ, գեթ վանգուածին:

Կա՞յ այդպիսի թեկնածու մը, ընտրանք մը, անգամի մը համար, թող դիտուի շրջապատին ու շրջանակին մէջ, ո՞վ է այդ անչնաւորութիւնը, որ կրնայ նման համաժողովրդական ու ընդունելի թեկնածու մը ըլլալ (կամ դառնա՞լ):

Հանրապետական կուսակցութիւնը, որ կ'ենթադրուէր ըլլալ իշխող կազմակերպութիւն մը, այսօր, չունի այդ հմայքը, ոչ ալ՝ հպօրութիւնը, ալ ո՛ր մնաց որ կարենար ինքզինք պարտադրել կամ իր թեկնածուն առաջադրել:

Պիտի չխօսինք միւս կազմակերպություններու մասին, որոնք գրեթէ վարկ ու ժողովրդականութիւն չեն վայելեր, նոյնիսկ՝ Գաշնակցութիւնը, որ երբեք չի կրնար նմանիլ Սփիւռքի աւանդական կուսակցութեան ունեցած կշիռին:

Մի՞ս կուսակցությունները, բոլորն ալ չախողած, ինքնամփոփուած եւ անջրպեցած հաւաքածոներ են, որոնք չունին ցուցանալիս դեր, ոչ մէկ արժէք կամ ժողովրդականութիւն, ինքզինքնին պարտադրելու եւ իրենց յօսքը արժեւորելու:

Հոս, անհրաժեշտ կը տեսնուի յիշել Վազգէն Մանուկեանի անունը, որ այս թոհուրոհին մէջ, յանկարծ վերայայտնուեցաւ, նախ՝ որպէս ընդդիմութեան

ղեկավարներէն մէկը, ապա՝ վարչապետութեան թեկնածու (մտքով ալ սաւառնելով դեպի նախագահական եթեր):

Ղարաբաղ կոմիտէի երբեմնի պարագլուխներէն այս դեմքը, որուն նկատմամբ կար որոշակի դրական տպաւորութիւն, սակայն, շուտով յայտնի դարձաւ ինչպիսի ինքնահաւան մըն է, միշտ ցանկալով աւելին իր սնափառութեանց մէջ:

Մոնուական պետական ոլորտներէն ներս, իբրեւ վարչապետ, նախարար, խորհրդատու թէ պատգամաւոր, ոչ միայն չարժեցուց ինքզինք, այլեւ՝ ստուերեց իր պաշտօնները:

Իր գրաւած պաշտօններուն մէջ, հապի մէկական տարի դիմացաւ եւ փայլեցաւ իր... անգործութեամբ եւ անատակութեամբ:

Իր շարանախնդրութեամբ միշտ ընդդիմացաւ իր ջերմ գաղափարակից-գործակից Լ.Էտն Տէր Պետրոսեանին, «աչքը տնկած» ըլլալով նախագահական աթոռին:

Ռուպերթ Քոչարեանի ու Սերժ Սարգսեանի նախագահական շրջաններուն, ի հակադրութիւն երկուսն իր պինակիցներուն, առանց խպնելու գնաց ու ծուարեցաւ անոնց ծոցին մէջ, շինծու խորհրդականներու պաշտօններ գրաւելով, ինքզինք աւելի տկարացնելով:

Այսօր, ի լուր երկրին մէջ տիրող քաղաքական, ապակայունութեան, անհանդէս կու գայ յասակնոտ յայտարարություններով եւ անվայել արտայայտություններով, իբր թէ շահելու համար ամբոյններուն սերն ու ժողովրդականութիւնը: Լա՛ւ, այսպիսի կերպար մը ի՞նչ ժողովրդականութիւն կրնայ ունենալ եւ ո՛ր յարգանքի արժանի կրնայ ըլլալ, մանաւանդ որ՝ անցեալի իր քաղաքական թղթածրարն ալ փայլուն չէ:

Անկախութեան առաջին տարիներուն, Երեւանի Պետական Համալսարանի մեր յայտնի դասախօսներէն՝ հմուտ լեզուագետ-լեզուաբան Փրոֆ. Ռաֆայէլ Իշխանեան, նկարագրելով տուեալ ժամանակաշրջանի պատկերը, հանդէս եկաւ մօտատրապէս հետեւեալ ուշագրաւ կարգախօսով. «Գնացիցի թոնելու ժամը հնչել է»: Այս արտայայտությունը օրին բազմաթիւ արշազանգներու արժանացաւ, դրական եւ յատկապէս ժխտական առումներով, որովհետեւ գիտնականը ատոր մէջ պարփակած էր, իրեն համար քաղաքական ամբողջ աշխարհահայեայք մը, որ շատերուն համար այնքան ալ ողջունելի չէր:

Վազգէնը, որ Իշխանեանի փեսան է (աղջկան ամուսինը), արդեօք իր միտքէն անցո՞ւց, որ օր մը ինքն ալ կրնայ ենթարկուիլ նման «արկածի» մը ու թոնի իր գնացքէն, ա՛յն գնացքէն, որուն այնքան սիրահարուած էր եւ որուն այնքան այրող պահանջքը ունեցած էր:

Այս մատնանշումները պարզապէս յիշեցնելու համար, որ Վազգէն Մանուկեանը չունի եւ պիտի չունենայ իր երազը իրականացնելու հեռանկար, որովհետեւ, ինք չէ ու չի կրնար ըլլալ պետական առաջնորդ, ղեկավարելու Հայաստանը, վկայ՝ իր խորտուրորտ անցեալը:

Գործող վարչապետը, որ ոչ միայն գիտէ Վազգէնին տկարությունները, այլեւ ինք հետամուտ է երեք հիմնական գործօնով շարժելու.

ա. Մտավայելութիւն, որ հրաժարումի կամ տապալումի պարագային, կրնայ ենթարկուիլ հալածանքի ու պատժամիջոցներու:

բ. Մտահոգություն, որ երկիրը կարելի չէ չգել «պարապ»ութեան մէջ, աղետաբեր հետեւանքներով:

գ. Մտատեսություն, որ հրապարակի վրայ չկայ կամ չի տեսնուիր արժանաւոր թեկնածու մը, որ կրնայ երկիրը դուրս բերել իր ոլորապտոյտներէն:

Սաչաչեւում ու խաչմերուկացում այս խաժամովին մէջ, ինչպե՞ս կը տեսնուի ելքը, ո՛ր կրնան հասնիլ հակամարտությունները եւ ո՞վ ի վիճակի է տէր դառնալու կացութեան:

Յարդ ոչինչ յստակ է եւ ոչինչ կը տեսուի հորիզոնականին վրայ. փողոցը կը մնայ եռուպեռի մէջ, իսկ իշխանութիւնը՝ իր անդրդուելիութեան, որոնց աւարտը անկանխատեսելի է:

Միւս կողմէ, Ռուսիոյ Գաշնութեան նախագահը՝ Վլադիմիր Փութին, անդու կերպով կը շարունակէ իր «միջնորդութիւն-միջամտութիւն»ը, որուն աչքառու հանդիպումն էր, 11 Յունուար 2021ին, Մոսկուայի մէջ, Հայաստանի վարչապետին եւ Ատրպէյճանի նախագահին հետ:

Այս եւ վերեւը մէջբերուած բոլոր տուեալները ցոյց կու տան, որ Հայաստանի մէջ կատարուածները, քաղաքական, տնտեսական, հասարակական-ապահովական առումներով, տագնապ իրապէս կը պահեն հրատապ ուղիի վրայ, ու կարելի չէ ակնկալել շուտափոյթ հեզասահ սահանքներ ու քայլեր, յատկապէս՝ եթէ վազգէնական տրամաբանությամբ գործիչներ կը դեգերին մէկ ճիւղէն միւսին վրայ:

ՊԷՅՐՈՅ

ՈՐԿ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾԷ ԱՐԵԱՆ ՎՐԵԺԸ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԱԾ 5000 ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ՀԱՄԱԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՏԱՆ

Յօդուածագիրը արդարօրէն հարց կու տայ թէ ինչո՞ւ յատուկ քննիչ յանձնախումբ մը չի կազմուիլ գտնելու համար պատճառները այս ահաւոր պատերազմին եւ անոր հետեւանքով յառաջացած մահերուն եւ աւերումին: Հայաստանի ազգային ժողովը կազմած էր քննիչ յանձնախումբ մը քայքայալու համար պատճառներն ու ու վրիպումները քառօրեայ պատերազմին: Այդ մարմինը կը գլխաւորէր ազգային ժողովի պաշտպանութեան յանձնաժողովի ատենապետ Անդրանիկ Քոչարեան: Ամիսներ տեւող քննարկումներէ եւ փաստահաւար աշխատանքներ կատարելէ ետք, անցեալ Սեպտեմբերին այդ քննարկումներուն արդիւնքը պարունակող տեղեկագիրը ներկայացուցաւ ազգային ժողովին, հրապարակումի նպատակով: Սակայն, ինչպէս կ'ըսեն՝ Ուրբաթը եկաւ Շաբաթէն առաջ եւ լոյս չտեսաւ այդ տեղեկագիրը: Սակայն, այլապէս ալ տեղեկագիրը հասաւ իր նպատակին, որովհետեւ նպատակը անցեալի շրջանին պատկանող քաղաքական դէմքերն ու ղեկավարները խայտառակել էր: Հինա որ 4 օրուան պատերազմէն ետք 44 օրուան պատերազմ մը տեղի ունեցաւ՝ ո՞ր է Անդրանիկ Քոչարեանը եւ ո՞ր է իր յանձնաժողովը որ արդարօրէն հրապարակ հանէ պատասխանատուները այս ահաւոր պատերազմին եւ խայտառակ պարտութեան:

Խմբ.

Պատերազմը վերջացած է եւ սակայն մինչեւ հիմա Հայաստանի իշխանութիւնները չբացայայտեցին պատերազմի ընթացքին մեր ունեցած յայտնորդութեանց հիմնական պատճառները: «Ինչո՞ւ»-ներ շատ են եւ սակայն անոնք մինչեւ օրս կը մնան անպատասխանի: Մինչեւ ե՞րբ, Աստուած գիտէ:

Որեւէ քաղաքակիրթ երկրի մը մէջ, որեւէ գործարք, ըլլայ ան դրական կամ ժխտական, աւարտէն ետք կ'ունենայ իր արժեւորումը կամ գնահատականը, հասկնալու համար տեղի ունեցած երեւոյթին ուսանելի պատճառները կամ սրբագրութեան կարօտ կէտերը՝ ապագայի հաշիւներով:

Կ'ակնկալուէր, որ 44 օրերու պատերազմէն ետք գոնէ կատարուէր լուրջ հաշիւարդար, կամ քննարկում եւ կամ պատերազմի պարագային գոնէ դատական ատենա՝ ուսումնասիրելու համար հարցին անձնօթ երեսները եւ քայքայալու թաքուն ճշմարտութիւնը:

Հայ վանգուածներուն քաջ յայտնի է, որ պատերազմի աւարտէն ետք հրաժարեցան (կամ հրաժարեցուցան) մի քանի նախարարներ (Պաշտպանութեան, Արտաքին գործոց, Կրթութեան ու Գիտութեան եւ Առողջապահութեան), եւ անոնց տեղ նշանակուեցան նոր նախարարներ: Եղա՞ւ, վերջացա՞ւ, արդեօ՞ք այս միջանկնախարարներն էին պատերազմի յայտնորդութեանց հիմնական պատճառները... Ապահովաբար՝ ՈՉ... Իսկ ինչո՞ւ մենք չենք առերեսուիլ իրականութեան հետ:

Քայքայ արդեօ՞ք ժողովրդավար Հայաստանի եւ Սփիւռքի մեր ժողովուրդը իրաւունք չունի գիտնալու ողջ իրականութիւնը: Ինչո՞ւ համար կը ծածկենք վայն եւ պարտութեան պատասխանատուներ չեն գամուիլ արդարութեան սիւնին: Այնքան ատեն, որ այս հարցը կը մնայ փակ ու մութ, մարդոց ուղեղներուն մէջ պիտի շարունակեն եռալ տեսակաւոր կասկածներ:

Մինչեւ օրս կը խօսուի ազգային դաւաճանութեան մասին, որուն հետ ալ կը կապեն մեր պարտութիւնը: Եթէ կան նման ասելուներ, ինչո՞ւ չնախաձեռնուիլ քայքայալու մի: Եթէ իրապէս այդպէս է, ինչո՞ւ չի կազմուիլ Գատական Յատուկ Ատենա եւ պատասխանատուներ չեն կանչուիլ հարցաքննութեան: Եթէ շարունակուի այսպէս, կասկածները պիտի մնան կասկած, որոնց վրան պիտի աւելնան խոշոր տրամաշափի կաշառակերութեան մեղադրանքներ, գաղտնի համաձայնութեան թղթածրարներ եւ հող ու երկիր ծախած ըլլալու յանցանքներ, որոնք չեն արդարացուիլ՝ քանի որ իրերը չեն կոչուիլ իրենց ճիշդ անուններով:

Այսօր, պատերազմէն գրեթէ երեք ամիսներ ետք, ցաւ ի սիրտ, Հայաստանէ ներս կը տիրէ կատարեալ քառօրեայ վիճակ եւ նախարարութիւններն ու պետական գրասենեակներ կը գտնուին ոչ-գործօն ընթացքի մէջ, առանց մտահան ընելու «Քորոնա» ժահրին աւերը: Աւելի՞ն մտահոգիչը եւ վտանգաւորը մատի ետին պահուրտելու կարիք չկայ. այսօր երկփեղկուած է փողոցը: Այս անբաղաչալի երկուութիւնը մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի, երբ անդին Ատրպէյճան ամեն օր կը շարունակէ պինուի գերարդիական վէճերով, սպառնալ հրապարակաւ, ասպարէզ կարողալ հայ պետականութեան եւ ամեն օր քիչ-քիչ հողեր, գիւղեր ու բերրի եւ ջրառատ տարածքներ գրաւել: Այս բոլորին դիմաց ո՞ր է մեր գործող Իշխանութիւնը: Ստեղծուած այս ճակատագրական իրավիճակի մէջ ինչո՞ւ համար Իշխանութիւն ու Ընդդիմութիւն «Մուկ ու Կատու» կը խաղան: Արդեօ՞ք նպատակը նման խաղերով հիմնական հարցերէն հեռանալ է:

Կը խօսուի Սահմանադրական փոփոխութեանց, Խորհրդարանի հրաժարականին, Արտահերթ ընտրութեանց եւ շատ մը այլ հաւանական կարգադրութեանց մասին: Արդեօք ժամանակ շահելու մարզանքներ չե՞ն ասոնք: Արդեօք Խորհրդարանի մեծամասնութիւնը կը սպասուի գերեզմաններուն ու

անոնց ընտանիքներուն պայրոյթը, ցասումը, ատելութիւնը եւ հոգեկան տագնապը: Արդեօ՞ք Իշխանութիւն ու Ընդդիմութիւն չեն անդրադառնար, թէ ի՞նչ կը կատարուի երկրին մէջ: Չե՞ն գիտեր թէ ո՞ր հասած է արտաքին պարտքը ո՞ր հասած է անգործութիւնը, աղքատութիւնը: Ի՞նչ ճակատագիր վերապահուած է գաղթականներուն: Իսկ արդեօ՞ք կը հետաքրքրուին նոր ԱՐՏԱԳԱՂԹՈՎ:

Արդեօ՞ք Իշխանութիւններ լրջօրէն կը քննարկեն պատերազմէն ետք Հայաստանի պոյզ «բարի դրացիներ»-ուն հետ ունենալիք որպէ՛ս թէ յուսալի առեւտրական համաձայնութիւնը եւ «Բարի դրացիութիւն» խաղալու նախաձեռնութիւնը, երբ անդին Ատրպէյճանի նախագահ Ալիեւ ամեն օր նոր ոճով կը սպառնայ Հայաստանին, Արցախին ու հայ ժողովուրդին եւ կը պահանջէ ամբողջ Ղարաբաղը կը պահանջէ Չանգեպուրը, Երեւանը եւ հրապարակաւ կը պահանջէ նաեւ, որ Հայաստան չունենայ ազգային բանակ: Աւելի առաջ երթալով, ան կը յոխորտայ, թէ երկաթեայ բռնույցով պիտի հարուածէ հայը: Կարդացի՞ք...: Մ'յս է «Բարի դրացիութեան» հիմնադրար: Մ'յս է Մոսկուայի միջնորդութեամբ կնքուած՝ Փութին-Ալիեւ-Փաշինեան համաձայնութեան ոգին: Տարօրինակօրէն մեր իշխանութիւնները կը խօսին խաղաղութեան մասին, իսկ Ալիեւ կը խօսի եւ կը շարունակէ իր հայատեացութիւնը՝ հրապարակաւ: Այս բոլոր արտաքայնութիւններէն ետք պիտի հարցնեմ՝ ո՞ր է Հայաստանի Իշխանութիւնը եւ ո՞ր է Ալիեւի հետ պարտուողական համաձայնագիր կնքած ամենակարող վարչապետը: Ինչո՞ւ լուռ է ան ու անխօս...:

Տեղեկատուական աղբիւրներ կը հաղորդեն, թէ արդէն իսկ Կարսի մէջ տեղի կ'ունենան Թրքական-Ապերիական եւ Փաքիստանեան լուրջ ռազմավորչեր...: Ո՞ր են մեր բանակին պատասխանատուները, Գերագոյն Շտապի Պետը, Գերագոյն հրամանատարը: Թուրքիան, կը նկրտի Նախիջեւանէն ետք նոր խրոխտ մըն ալ բանալ Ատրպէյճանի մէջ. իսկ ի՞նչ կ'ընենք մենք: Հասկցանք, պարտուեցանք, քայքայ մինչեւ ե՞րբ պիտի մնանք այս հոգեբանական բարդոյթի կամ ճնշումի տակ, ո՞ր են մեր քաղաքական աժան մուտքերը մինչեւ ե՞րբ մեր բանակը պիտի մնայ կազմալուծ, թոյլ եւ մեր

պինուրները գլխահակ: Չմոռնանք, Թուրքիան կը շարունակէ իր ծաւալողական քաղաքականութիւնը ոչ միայն Սսիոյ մէջ, այլեւ մինչեւ Ափրիկեան ցամաքամաս եւ Արաբական ծոց՝ կայսրութիւն հիմնելու հեռանկարով: Այս բոլորին ծանօթ Հայաստանի դիւանագիտութիւնը ինչո՞վ պրաղած է. մի քանի անփորձ անչեր ասդ ու անդ դեսպան նշանակելով: Այս տխուր ընթացքով մենք կը շեղինք մեր ազգային նպատակէն... մեր Միասնականութիւն ստեղծելու գաղափարախօսականէն եւ մենք մեր շեղումը կամայ-կամայ ինքնասպան կ'ըլլանք ու կը կըտրենք մեր երակները:

Այս խղճալի ընթացքով, կ'երեւի թէ կամայ կամայ մենք պիտի մոռնանք Արցախեան գրաւուած տարածքներ՝ Շուշի, Թարվաճառ, Հատրութ, Թաշաթաղ, Ասկերան, Բերչոր: Պիտի մոռնանք նահատակուած հինգ հազար քաջարի անմեղ զոհերը, հաշմանդամուած եւ վիրաւոր տասը հազար երիտասարդ հայորդիները, այրիացած հայուհիները, որդեկորոյս հազարաւոր մայրերը եւ պիտի մտածենք միայն ու միայն աթոռներ ու դիրքեր գրաւելու կամ պահելու մասին:

Մենք այսօր շատ արագ չետով կարիքն ունինք մեր բանակի վերականգնումին եւ՝ անյապաղ: Մենք այսօր պէտք ունինք ազգը միաւորելիք ազդեցիկ, վարչական կարողութեանց տէր, հեղինակաւոր ղեկավարի, որ ջանայ մօտեցնել բեւեռները եւ ջանայ լեզու գտնել մեր անմիջական հպօր դրացիներ՝ Ռուսաստանի եւ Իրանի հետ...:

Կը խորհիմ, որ կը բաւէ ստենք կը բաւէ ցրապարտենք մեղադրենք հայիոյնք եւ դիմատետրը լեցնենք գունատ բարբառներով... հայիոյնքներով: Թուրքիան եաթաղանք տարբերութիւն չդրաւ միջոյններու մէջ թրքօ-ապերիական պատերազմը չզանազանեց հայուն «սեւն ու սպիտակը»... «Նիկոլական»-ն ու «Սերժական»-ը կամ «Քոչարեանական»-ը:

Կը բարձրաձայնեմ. Այս յիմար ընթացքով 5000 նահատակներուն արեան վրեժը ո՞վ պիտի լուծէ: Ե՞րբ պիտի գիտակցինք պահու լրջութեան եւ վաղուան մասին: Ժամն է, որ կոճկուինք, բռնաբարինք եւ ամբարշտենք գօտիները: Ունինք երեք միլիոննոց Հայաստան եւ ութը միլիոննոց Սփիւռք: Կը ցաւիմ ըսելու, որ

Քաղաքական Խմորումները Մերօրեայ Հայաստանում

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ, ՊԳՊ, ՓՐՈՖԵՍՈՐ

Հայ ժողովրդի նշանավոր պատմաբան, պատմա-գրական գաղափարական սերմնաբեր ու կազմակերպիչ, երջանկայիշատակ Մկրտիչ Խրիստեանը վերադառնալով Բեռլինի վեհաժողովից ցատկ արձագանքեց երկու կարևոր հանգամանք.

«Երբ աշխարհով մեկ մեր ժողովրդի իրաւունքները բարձրաշայնելու համար գնացի Պերլինի քոնկրէ, միայն այդքան հասկացայ որ նախ եւ առաջ պետք է ունենալ իրաւունք ունենալու իրաւունք: Այդ իրաւունքը նուաճում են պէնթով:

Ամենից կարևորը որ ես նաեւ հասկացայ, այն էր, որ մենք տերեր չպետք է փնտռենք դրսում: Անկիրթ ժողովուրդն անկիրթ տերերի կ'ընտրի, որոնք կը հարստահարեն իրեն եւ մի օր ստիպուած՝ անկիրթ ժողովուրդն օտար տերերի կ'ընտրի, ուստի շատ կարևոր է, որ կրթենք մեր ժողովրդին, լուսաւորութիւն տարածենք երկրում»:

Մարգարէական այս խօսքերը իրաւաստուկ կտակ են սերունդներին եւ խիստ արդիական՝ մեր օրերում: Իսկ մենք մոռանալով դրանք՝ վերադառնում ենք չգիտած ինչերով: Մերօրեայ հայ հասարակութիւնը մի տեսակ ֆարսի, կեղծիքի մէջ է ապրում, իսկ ֆարսի մէջ ապրողը՝ առաջինը խեղդում է ինքն իրեն: Տպաւորութիւն է, որ պատերազմի արհաւիրքներն ու անմեղ զոհերի արհիւր չչորացած, մոռացուցեց ամեն ինչ, եւ դիմութիւն ու ընդդիմութիւն բան ու գործ թողած վրադուած են...նախընտրական քարոզչութեամբ:

Չգարմանաք, ուշադիր հետեւելու դէպքում ակնյայտ երեւում է, որ բոլոր հին ու նոր ոյժերը փորձում են մեկ հիմնական խնդիր լուծել՝

ա) հնարաւորինս բացառեն իրենց կապը նախկինում տեղ գտած բոլոր բացասական երեւոյթներին եւ յատկապէս՝ պարտութեանն ու խայտառակ կապիտուլտացիային (անջնատութեան),

բ) ամենաճշմարիտը լինելու անյագ ցանկութեամբ հասարակութեանը ներկայանալ ազգափրկիչ գաղափարներով,

գ) իրենց ջրնորելու դէպքում առանց այն էլ խայտառակ վիճակում գտնուող երկրի տնտեսութիւնն ու միւս բոլոր կառոյցները վերջնականապէս կը փլուզուեն եւ դրանում միակ մեղաւորը կը լինեն հենց իրենք՝ ընտրողները,

դ) աւելի ու աւելի յաճախ են հնչեցնում այն թեւք, որ կորսուելու իրական վտանգի առաջ է երկրի պետականութիւնն ընդհանրապէս եւ այլն, եւ այլն:

Մեր դիտարկումների արդիւնքում կարող ենք ասել, որ այդ բոլոր խմորում-քարոզարշաւներում պարզ երեւում են երկու խաղաղոյժների ակննջները:

Ռուսաստանը, որ համոզում է, թէ կ'երաշխարհի մեր ապահովութիւնը:

Թուրքիան (Արեւմուտքը), որը չգտում է ընտրութիւններ անցկացնել, բայց այնպէս, որ ընդդիմութիւնը շատ չհփօրանայ ու մեծացնի Ռուսաստանի առանց այն էլ մեծ ազդեցութիւնը Հայաստանում:

Յստակ է, որ բացի իմքայականներից (նրանցից էլ ոչ բոլորը) բոլոր քաղաքական ոյժերը ցանկանում են հեռացնել օրուայ իշխանութիւններին: Բայց քաղաքական վերնախաւը չի կարողանում որդեգրել այնպիսի մի ուղենիշ, որը մեծ վանգուածներ կը համախմբի եւ կ'իրականացնի դա: Պատճառն այն է, որ մեր քաղաքական ընտրանին ունի ազգային, բայց չունի ընկերային մտածողութիւն: Եւ դա այն դէպքում, երբ ակնյայտ է, որ մեր ժողովրդի 90 եւ աւելի տոկոսը ընկերային խնդիրներ ունի եւ մտածում է նախ եւ առաջ դրանք լուծելու մասին: Նորութիւն չի, որ աղքատ մարդու համար կարևոր է նախ օրուայ հացը հայթայթել եւ մերկութիւնը ծածկել, յետոյ միայն ուրիշ բաների մասին մտածել: Հեռու չգնանք՝ պատմութիւնը մեկ անգամ չէ, որ համոզել է ասուածի ճշմարիտ լինելու հանգամանքը:

1917թ. երբ բոլշեւիկներն առաջ քաշեցին «հողը՝ գիւղացուն, գործարանը՝ բանուորին» լուսնագր, ժողովուրդը, որ սոված էր ու տկլոր եւ բաւականին հեռու հայրենիքի ու պետութեան գաղափարներից, թողեց ամեն ինչ, նոյնիսկ լքեց ոխերիմ թշնամու՝ գերմանացիների ճակատը, փաստօրէն դեմ գնաց իր իսկ պետութեանը եւ կանգնեց բոլշեւիկների կողքին: Եւ ոչ միայն կանգնեց, այլեւ աւելի քան երկու տարի տեւած քաղաքացիական կռիւներում արհիւն թափեց յանուն նրանց յաղթանակի:

Նոյնը 1933թ. արեցին ֆաշիստները: Նրանք աղքատին պարզ ասացին, որ դու ոչ թէ հակասութեան մէջ մտիր ու պայքարիր քո ազգակից դրամատերի դէմ, այլ օգնիր նրան այլ երկրներ նուաճել, թալանել նրանց եւ դրա հաշուին բոլորը շատ լաւ կ'ապրեն: Այսինքն՝ կրկին ընկերային հիմնախնդրով, կրկին լաւ ապրելու գաղափարն առաջ քաշելով բանուորին ու գիւղացուն կանգնեցրին իրենց կողքին ու գնացին յեղափոխութեան: Ասել է, թէ նայի՜րանալ-սոցիալիզմն այլ ժողովուրդներից բարձր լինելու թեւքերը նոյն ընկերային նպատակն էին հետապնդում, բայց աւելի քաղաքակիրթ մակարդակում:

Շատ հեռու չգնանք. Արցախեան շարժումը չէ, որ 1988-ին այդպէս համախըմբեց մեր ժողովրդին, այլ աղքատ ԽՍՀՄ-ից դուրս գալու եւ Արեւմուտքի պէս հարուստ ապրելու գաղափարը: Քանի որ այդ տարիներին արդէն զգալի թուով մարդիկ եկել էին, տեսել, իսկ շատերն էլ լրատու միջոցներից տեղեկացել, թէ որքան լաւ են ապրում այդ երկրներում: Այսինքն՝ այս դէպքում էլ իշխում էր այն մտայնումը, որ սոցիալիզմից կապիտալիզմի անցնելով կեանքի պայմանները շատ կը լաւանան:

2018-ի թաւշեան էլ նոյն կերպ իրականացաւ: Գիւմրիից սկսուած քայլարշափ ընթացքում իւրաքանչիւր կիլոմետրի ու մետրի հետ խոստումներն աւելի շուայլ էին դառնում, իսկ հիմնական գաղափարն այն էր, որ հարուստների կուտակած միլիոնները կը խլուեն ու կը տրուեն ժողովրդին եւ բոլորը Շուկեարիայի նման կ'ապրեն հարուստ ու երջանիկ: Այսինքն՝ մարդկանց դարձեալ շարժման մղեց լաւ ապրելու գաղափարը:

Ուշադիր հետեւում են մեր հասարակութեան ներսում ընթացող խմորումներին: Մասնակցել են նաեւ մեկ-երկու միտինգի, մտաւորականների եւ մշակութային գործիչների «Պաշտպան հայրենեացի» ֆորումներին, լսել խելացի շատ ելոյթներ, առաջարկներ, բայց որ ամենակարեւորն է իմ կարծիքով, ընկերային գաղափարը դրանցում կամ բացակայում է կամ թոյլ, աղաւաղուած ու այլ թեւքերում տարրալուծուած տեսքով է առաջ քաշում: Այնինչ, դա յստակ ու շատ պարզ պիտի լինի, որովհետեւ մարդկանց փողոց հանելու միակ իրական միջոցը ընկերային գաղափարն է: Չկայ, քանի որ մերօրեայ ընտրանին ուղղակի չգիտի վատ ապրելն ինչ է ու չի կարողանում աղքատի նման, նրան սրտամօտ մտածել եւ նրան հոգեհարապատ թեւքեր առաջ քաշել եւ նրանց փողոց դուրս բերել: Աղքատը մտաւորապէս մտածում է այսպէս. Ներկայ իշխանութիւնները վատն են, մեծ դժբախտութիւններ բերեցին, բայց որ գնան դրանից ինչ օգուտ կը լինի իրեն, որքանով կը թեթեւանայ իր վիճակը եւ արդե՛օք կը թեթեւանայ: Այսինքն՝ այսօր փողոց են դուրս եկել ու այդ խմորումները փորձում են ղեկավարել մարդիկ, որոնք հիմնականում կուշտ են, գիտեն հայրենիք ու արժանապատուութիւն գաղափարների ինչ լինելը, բայց աղքատի հոգեբանութեանն այնքան էլ տեղեկ չեն: Ստացուել է մի վիճակ, երբ կուշտը սովածին իրօք չի հասկանում: Այստեղից էլ սկսում ու վերջանում է այդ շարժումների ղեկավարութեան եւ լայն վանգուածների խլուածութեան ու փողոց դուրս չգալու հիմնական պատճառը: Եւ դա այն դէպքում, երբ օրուայ իշխանութիւնների ու նրանց առաջնորդի նման մեր պատմութեան մէջ այսքան մերժուած կերպար չենք ունեցել, որ նրանք որեւէ յենարան արդէն չունեն հասարակութեան մէջ: Քանի որ բոլորին պարզ դարձաւ, որ նրանք խաբել են հասարակ մահկանացուներին եւ փաստօրէն հարստացան միայն իրենք ու իրենց մտերիմ-բարեկամները:

Կարելի է մի հանգամանք էլ: Այսօր շատ է խօսուում նաեւ այս ամենում պիւտրականութեան դերակատարութեան մասին: Նկատենք, որ բոլոր ուսադիր կրողները երդում են ապնուօրէն ծառայել պետութեանը (եւ ոչ որեւէ անհատի) եւ ոեւէ մէկը, ով կը գործի այդ պետութեան դէմ, նրանք պարտաւոր են կանխել, իսկ անհրաժեշտութեան դէպքում նաեւ՝ պատժել նրան: Մօտաւոր հաշումներով ամբողջ աշխարհում 500 այդպիսի դէպքեր են եղել աշխարհի տարբեր մասերում: Այդպէս եղաւ նաեւ Հայաստանում 1998 թուականին: Այսօր միայն այն բանի համար, որ Հայաստանն այլեւ չի կարողանում Արցախի երաշխաւորը լինել, արդէն պատժելի է: Իսկ պիւտրականութիւնն էլ, երբ իր այդ գլխաւոր գործառոյթը չի իրականացնում, դա եւս համարում է յանցաւոր անգործութիւն:

Պարզից էլ պարզ է, որ եթէ ներքին ուժերը չկարողանան հեռացնել օրուայ իշխանութիւններին, ապա դա կանեն արտաքին ոյժերը: Իմ կարծիքով այս օրերին Ռուսաստանն ու Արեւմուտքի միջնորդ Թուրքիան այդ խնդիրը լուծելու շուրջ բանակցում են եւ իւրաքանչիւրը չգտում է, որ իշխանութիւնը յանձնուի իր ցանկալի անչին: Քանի որ այս տարի Ռուսաստանում խորհրդարանական ընտրութիւններ են լինելու, իսկ Արեւմուտքը կ'օգտագործի այդ առիթը խժոճութիւններ առաջացնել եւ թուլացնել նրան: Դրա համար էլ օգտագործում է Նաւալնիին: Իսկ ով է Նիկոլ Փաշինեանը, եթէ ոչ մեր Նաւալնին, հետեւաբար նրա առկայութեամբ Ռուսաստանի հարաւային թիկունքը վտանգուած կը լինի եւ ոչ ապահով: Մի բան, որն անկասկած, մինչեւ ընտրութիւնները Ռուսաստանը կը շտկի:

Թուրքիան էլ Արեւմուտքի պանապան կեդրոնների միջոցով է բանակցում եւ մեծ խոստումներ շուայլում, որ վարչակարգը կամ վարչապետի կամ մեկ այլ համախոհի կերպարով մնայ: Պատերազմն ու մերօրեայ իրադարձութիւնները ցոյց տուեցին, որ Հայաստանն ու նրա խնդիրները ոչ մի արժէք չունեն Արեւմուտքի համար եւ ամենուր հիմնականում պրօ լուրսին էր: Իսկ սա Թուրքիայի համար պատմական առիթ է օրուայ վարչակարգը պահելու, Ռուսաստանին աւելի նեարդայնացնելու եւ Հայաստանի հետ անելու այն, ինչն արեց Արցախի հետ ու Ռուսաստանը չկարողանալ նոյնիսկ միջամտել: Այնպէս որ, օրուայ իշխանութիւնների մնալն իսկապէս մեծ սպառնալիք է մեր ազգային ապահովութեան: Ու, Սատուած մի արասցէ, եթէ օրուայ վարչախումբը գնաց ընտրութիւնների, Հայաստանը կը կործանուի մեկ պարզ պատճառով՝ մեր քիչ թէ շատ բարեկամ ու դաշնակից Ռուսաստանին մեղմ ասած չեղնտու չի, որ Հայաստանում ղեկավար մնայ հայկական Նաւալնին: Միանգամայն տրամաբանական է, որ Ռուսաստանը մինչեւ Ապրիլ-Մայիս ՀՀ-ին 10-12 միլիարտ տոլարի վնաս հասցրած վարչախումբին կը հեռացնի: Նա կը պարտադրի նաեւ իր մողելը, իշխանութեան կը բերի իր մարդուն եւ կ'անի ամեն ինչ մարդկանց լաւ ապրելու համար: Այստեղ վտանգն այն է մեկ համար, որ մենք կը կորցնենք մեր լիակատար ինքնիշխանութիւնը, քանի որ եթէ խնդիր ունես եւ ինքը չես լուծում այն, այլ ուրիշը, ապա նա էլ բնականաբար դառնում է թելադրողը: Այստեղ ամեն ինչ կախուած է նրանից, թէ մեր դիւանագիտութիւնը, քաղաքական ղեկավարութիւնը եւ ընդդիմութիւնն ինչպէս իրենց կը դրսեւորի: Ցանկացած պարագայում հարկաւոր է ամեն ինչ անել եւ թոյլ տալ, որ մենք յայտնուենք ռուսական եւ ամերիկեան շահերի բախման արանքում: Անհրաժեշտ է ճկուն, խելամիտ, գործնական եւ միեւնոյն ժամանակ համարձակ քաղաքականութիւն վարել: Աւելին, կարողանալ խաղալ, ինչու չէ, օգտուել այդ հակասութիւնից եւ առաւել շահած դիրք ապահովել երկրիս համար:

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Պատմագիրներու վկայութեամբ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

Նախիջեան

Նախիջեանը պատմութեան ընթացքին կանգնած էր հին աշխարհի քառուղիներու վրայ, եղած է հասարակական քաղաքական եւ մշակութային կարեւոր կեդրոն մը:

Նախիջեան քաղաքը, կամ Նախջաւանը մայրաքաղաքն է ներկայ Նախիջեանի ինքնավար մարզի: Առասպելական տեղեկութիւններուն համաձայն, Նախիջեան քառի ծագումը կապուած է Նոյի անուան հետ, որ կը նշանակէ նախ- առաջին- իջեան: Միջնադարեան պատմագրութեան մէջ Նախիջեանը ծանօթ է որպէս Նախիջեան:

Պատմական օտար աղբիւրներու մէջ Նախիջեանը ունեցած է տարբեր անուններ: Այսպէս՝ յոյները կայն կոչած են Nachsuana, արաբները՝ Neshevi-Neshai, պարսիկները՝ Nakhau- Nakhchevan - Nausha Naqshijahan թուրքերը՝ Naqshijahan, որ կը նշանակէ պատկեր, կամ «Աշխարհի տաղերգ»:

Նախիջեանը իր աշխարհագրական ու տնտեսական կարեւոր դիրքին համար դարձած է հաղորդակցութեան կեդրոն Սիւնիքի եւ Վասպուրականի իշխաններու համար: Վասպուրական նահանգի 34-րդ մարզն էր:

Պատմական տեղեկութիւններու համաձայն Նախիջեանը Թ.-Է. դարերուն (Ք. Ա.) մաս կը կազմէր Այրարատեան Ուրարտական թագաւորութեան: Չ. դարէն (Ք. Ա.) մինչեւ Մ.Ա. (Ք.Ն) մաս կը կազմէր անկախ եւ կիսանկախ Հայաստանին:

Է.Թ. դարերուն կը գտնուէր Արաքական տիրապետութեան տակ: Յաջորդ դարերուն Նախիջեանը ենթարկուեցաւ Մոնկոլ-Թաթարներու եւ Պարսկական Սաֆաւիդներու տիրապետութեան:

1828-1840 Թուականներուն որպէս Արեւելեան Հայաստանի մէկ մասը կը մնայ Ռուսաստանին ներքեւ իբրեւ հայկական մարզ: Իսկ 1841-1918 մաս կը կազմէր Երեւանի նահանգին: 1918 Նոյեմբեր-1919 Փետրուար մաս կը կազմէր Հայաստանի հանրապետութեան: 1921 Մարտ՝ Ինքնավար շրջան Ատրպէյճանի տիրապետութեան տակ: 1923 Փետրուար՝ Ինքնավար մարզ: 1924 Փետրուար՝ Ինքնավար հանրապետութիւն Ատրպէյճանի տիրապետութեան տակ:

Նախիջեանի ինքնավար հանրապետութիւնը, որ այսօր կը գտնուի Ատրպէյճանի տիրապետութեան տակ, կ'ընդգրկէ պատմական Հայաստանի հետեւեալ տարածքները: Գողթնը եւ Նախիջեանը Վասպուրականի մէջ, Երնջակ եւ Չահուկ-Շահաբունկը Սիւնիքի մէջ, եւ Այրարատեան նահանգի Շարուրի մարզը:

Գողթն- Նախիջեանի Գողթն գաւառը յատկանշական կարեւոր դեր ունեցած է հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ մինչեւ Իգ դարու սկիզբը: Հայկական երաժշտութիւնը, արուեստը, գիրն ու գրականութիւնը ծաղկեցան այս շրջանին մէջ: Այդ ժամանակին ծնունդ առին հայ ժողովուրդի առասպելներն ու դիւցապներգութիւնները:

Մովսէս Խորենացին, հայոց պատմութեան նախահայրը կը յիշէ, թէ գինիի արտադրութեամբ նշանաւոր Գողթն գաւառի բնակիչները միշտ կառչած մնային ու պահպանեցին հայոց հին բարքերն ու սովորութիւնները:

Հայրենի լեզուաբան Էդ. Աղայեանի ստուգաբանութեան համաձայն, Գողթն քառը սերած է հնդեւրոպական արմատներէ: Ինչպէս՝ gal - կամ ghel , որ կը նշանակէ կանչել կամ գոռալ: Այսինքն՝ Գողթն կը նշանակէ երգ, դիւցապներգութիւն, պրոյց, առասպել:

Հայոց պատմագրութեան մէջ Գողթնի շրջանը ունեցած է վանական անուանումներ: Ինչպէս՝ Գողթն, Գողթան Մովսէս Խորենացի, Գողթան տուն: Կորին, Ն. դարու մատենագիր , եւ Գողթանստան Թովմա Արծրունի, Մ. դարու մատենագիր:

Յոյն աշխարհագրագետ Փթոլեմի կայն կ'անուանէ Գողթեն, իսկ լատիներէն չեւր՝ Colthene, Golthene:

Մ. դարու պատմագիր Ստեփանոս Արք. Օրբելեան կը յիշէ, թէ Գողթնի աւտապետական իշխանութիւնը եղած է անբաժանելի մասը պատմական Հայաստանին, եւ կը պատկանէր հին Հայաստանի աւտապետական ընտանիքներուն:

Իսկ Է. դարու հայկական աթլասի աշխարհագրոյցին մէջ Գողթն կը յիշուի, որպէս Վասպուրականի 33-րդ նահանգը: Հետագային 737 թուականէն ետք, Գողթն կը բաժնուի Վասպուրականէն: Երբ սուրբ Վահանը, Գողթնի տիրա-

ՆՈՒՐՈՒ ՄՍՏՈՅԵԱՆ-ՏԱՐԱԳԵՆԱՆ

կալ Խոսրովի որդին կը նահատակուի Արաքներու կողմէ:

Հայկական Միջնադարեան ճարտարապետական յուշարձանները տեղադրուած են Գողթնի վանական շրջաններու, գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ: Ինչպէս՝ Ագուլիս, Օրտուար, Դրունիք, Վանանդ, Ձղնա, Կիլան եւ Պիսդ, որոնք անբաժանելի մասն են այս հնագոյն տարածաշրջանին:

Երնջակ- Երնջակը հին տարածաշրջան մըն է, կը գտնուի Երնջակի շրջանին մէջ, Արաքս գետի չախ ափին եւ Երնջակ գետի աջ ափին, կը տարածուի դաշտավայրերու եւ Օջասար կամ Վիշապասար լեռան լանջին վրայ:

Մ. դարուն, Անանիա Շիրակացին Երնջակը կը յիշէ որպէս Սիւնիքի նահանգի շրջաններէն մէկը: Հր. Աճառեանի ստուգաբանութեամբ Երնջակը ծագած է Երինջ- erinj - բառէն: Պատմական տարբեր ժամանակներուն, Երնջակի շրջանը ունեցած է ծաղկումի եւ աւերումի շրջաններ: Ժամանակի ընթացքին բնակիչները վերակառուցած են իրենց այրած ու աւերուած յուշարձանները:

Երնջակի շրջանին յատուկ են աշխարհի հնագոյն հազարամեակի հնութիւնները: Ան հարուստ է ճարտարապետական յուշարձաններով: Այստեղ իւրաքանչիւր խաչքար, պատմական ամեն մէկ քար, աւերուած եկեղեցիներու պատերն ու կամարները կը խօսին հայութեան մասին, կը խօսին այդ շրջանի դարերու պատմութեան մասին:

Չահուկ-Շահաբունկ- Չահուկի շրջանի պատմական հին անունն է Շահաբունկ, Շահաբունիկ, եղած է 14-րդ նահանգը Միջնադարեան Սիւնիքի: Ըստ պատմական աղբիւրներու, Սեբեոսի, Անանիա Շիրակացիի, Ստեփանոս Օրբելեանի եւ ուրիշներու գործերուն մէջ, այս տարածաշրջանը կ'ընդգրկէր ներկայ ժամանակներու Շահապոլ շրջանը ամբողջութեամբ, եւ որոշ մաս մը Նախիջեանէն: Չահուկ-Շահաբունկ հարուստ է պատմական ճարտարապետական յուշարձաններով, որոնց մեծ մասը դարձած են աւերակներ, եւ կամ խղճալի վիճակի մէջ են:

Պատմական վայրերը, գիւղերն ու շորերը կը գտնուին լեռներու լանջին եւ Նախիջեանի գետի երկու ափերուն վրայ: Պատմական աղբիւրներու համաձայն, Չահուկը եղած է Վայոց Ձորի եւ Պոռնոյեան իշխաններու հայրենիքը, ուր կառուցած են հոգեւոր կեդրոններ եւ ճարտարապետական յուշարձաններ:

Շարուր- Շարուրի մասին վկայութիւնները կը գտնենք Մովսէս Խորենացիի Հայոց Պատմութեան մէջ, ուր մեծ պատմագիրը կը յիշէ հայկական առասպել մը: Թէ Արտաւազը թագաւորը՝ Արտաշէսի քաջ որդին, երբ կառուցեց Արտաշատ քաղաքը, ուզեց յարմար վայր մը գտնել իր պալատին համար: Այդ պատճառով կ'երթայ Մարայ երկիրը եւ հոն կառուցանել կու տայ Մարակերտը շորի մը մէջ, որ կը կոչուէր Շարուր:

Ըստ Գ. Ղափանցեանի՝ Շարուր քառը ազգային Շարա բառն է, ուր բնակութիւն հաստատած էին Շարայի վարմերը: Մ-ՄԳ. դարերուն, պատմական հաւաստի աղբիւրներ կը յիշեն այն իրադարձութիւնները, որոնք տեղի ունեցած են այդ տարածաշրջանին մէջ:

Պատմական Շարուրի շրջանը մաս կը կազմէր Այրարատեան նահանգին, Մեծ Հայքի 20-րդ նահանգն էր: Մինչեւ Ն. դար, Շարուրը կը հանդիսանար հայկական թագաւորանիստ տարածաշրջան: Արաքական տիրապետութենէն ետք, Բագրատունեաց Սմբատ Ա. թագաւորի հրամանով Շարուրը կը նուիրուի Սիւնեաց պանդուխտներուն:

1828 -ին Արեւելեան Հայաստանի միացումը Ռուսաստանին, Շարուրը եւ Նախիջեանի տարբեր շրջանները կը դառնան հայկական մարզի մէկ մասը: 1849 -ին Շարուրը մաս կը կազմէր Երեւանի շրջանին: 1875 -ին Վայոց Ձորի հետ միասին կը դառնան Շարուր-Ղարալագեաց նահանգի մէկ մասը մինչեւ 1918:

Երբ Նախիջեանը կը դառնայ Մով. ինքնավար հանրապետութիւն, Շարուրի շրջանը, 1316 թ. քլմ. տարածքով, կը կոչուի Շարուրի շրջան, մինչեւ 1930 1930-1966 թուականներուն կը կոչուի Նորաշէնի շրջան: 1996 -ին կը վերանուանուի Իլիչի շրջան, եւ վերջը՝ Շարուրի շրջան:

Շարուրի պատմական, ճարտարապետական յուշարձաններու մեծամասնութիւնը կործանած է մինչեւ Մ. դարի վերջը, մնացածը մինչեւ 1950:

Ժամանակն է, պատմութեան վեղձարարներուն յիշեցնելու, թէ այդ տարածքներուն բնիկ բնակիչները եղած են հայերը: Թէ այնտեղ հիստուած ու շեւաւորուած է հայոց պատմութիւնը, հայ ժողովուրդին պատմական անցեալը, եւ հայ մշակոյթը: Թէ այդ պատմական հողերուն վրայ հայը մղած է դարերու իր գոյսպայքարը: Պայքարած է յանուն ազատութեան, պահպանելու համար իր ազգային ու քաղաքական ինքնուրոյնութիւնը:

Թուրքերը այսօր ճիգ չեն խնայել աշխարհին ներկայանալ որպէս օրինական տէրերը հայոց բռնագրաւուած տարածքներուն, կեղծելով պատմական գիտական հիմքերու վրայ ապացուցուած փաստերն ու իրադարձութիւնները:

Սակայն անոնք կը մոռնան, թէ պատմութիւնը կ'արձանագրէ ճշմարիտ իրողութիւնները: Կը խօսի պատմական ճշմարտութիւններու, դարերու ընթացքին տեղի ունեցած եղելութիւններուն եւ իրադարձութիւններուն մասին: Որովհետեւ՝ այն ինչ որ ճշմարիտ է , կ'անցնի պատմութեան:

Հալէպ

ՊՐԵՍԹ-ԼԻԹՐՈՎԱՔԻԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱԽԱՌՆԵՐՈՒ ԿՈՐՈՒՍՏԸ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

Պրեսթ-Լիթովսքիի դաշնագիրը, Մարտ 3, 1918, որպես անջատ խաղաղության պայմանագիր, որ ստորագրուած է Ռուսաստանի պոլշեիկեան կառավարութեան եւ Կեդրոնական Ոյժերու՝ Գերմանական կայսրութեան, Աստրո-Հունգարական, Պուլկարիոյ եւ Օսմանեան կայսրութեան միջեւ, վերջ կը դնէր Ռուսաստանի մասնակցութեան Ա. Համաշխարհային պատերազմին: Դաշնագիրը ստորագրուած էր Գերմանիոյ վերահսկողութեան տակ գտնուող Պրեսթ-Լիթովսքի մէջ, որ այժմ կը գտնուի Պելոտուսիոյ մէջ: Երկու ամիսներ տեւող բանակցութիւններէ ետք, համաձայնութիւն գոյացած էր կողմերու միջեւ, որ Ռուսաստան պարտի դադարեցնել յարձակողական գործողութիւնները եւ ըստ սոյն դաշնագրի Սովետական Ռուսաստանը չախտող էր կատարել իր պարտաւորութիւնները Դաշնակիցներուն եւ տասնմէկ պետութիւններուն որպէսզի անոնք դառնան անկախ Արեւելեան Եւրոպայի եւ արեւմտեան Ասիոյ մէջ:

Ըստ այս դաշնագրի, Ռուսաստան իր տիրապետութիւնը վիջեցաւ Պալթեան հանրապետութիւններէն եւ յանձնեց զանոնք Գերմանական իշխանութիւններուն: Ռուսաստան նաեւ վիջեցաւ իր ենթակայութեան տակ գտնուող Կարսի նահանգէն Հարաւային Կովկասի մէջ, զայն յանձնելով Օսմանեան Կայսրութեան եւ ճանչցաւ Ուքրանիոյ անկախութիւնը: Իսկ Լեհաստան չէր յիշատակուած սոյն դաշնագրի մէջ, որովհետեւ Գերմանիա մերժած էր ճանչնալ լեհ ներկայացուցիչները սոյն բանակցութիւններուն, որոնք հետեւանքով լեհերը բողոքի ցոյցերով դիմատրեցին սոյն դաշնագրի իրականացումը:

Հետագային, Նոյեմբերի 11-ին կարճատեւ հրադադարի հետեւանքով, երբ Գերմանիա յանձնուեցաւ արեւմտեան Դաշնակիցներուն, վերոյիշեալ Դաշնագիրը չեղեալ համարուեցաւ: Այնուամենայնիւ, այս հրադադարը ժամանակաւոր շունչ մը ընձեռեց նաեւ պոլշեիկեան Ռուսաստանին, որ ընկղմած էր քաղաքացիական պատերազմի մէջ (1917-1922), յետ Հոկտեմբերեան 1917-ի յեղափոխութեան, եւ վիջումովը այսօրուայ Լեհաստանի, Պելոտուսիոյ, Ուքրանիայի, Ֆինլանտիայի, Եսթոնիայի, Լատվիոյ եւ Լիթուանիայի հանդէպ իր տարածքային պահանջներէն:

Պատմական ակնարկ:

1917-ին, Ա. Համաշխարհային պատերազմին, Գերմանիա եւ կայսերական Ռուսաստան ստիպուած էին դադարեցնել պատերազմական գործողութիւնները Արեւելեան ճակատի ուղղութեամբ, որովհետեւ պատերազմը իսկապէս կործանման եզրին հասցուցած էր Ռուսաստանի տնտեսութիւնը: Մեծ թիւով վիրաւորները եւ ուտելիքի քանակի ահռելի նուազումը, բոլոր կարեւոր մեծ քաղաքներու մէջ ստեղծած էր քաղաքացիական անհնազանդութիւններ, որոնք պատմութեան մէջ յայտնի են որպէս Փետրուարեան Յեղափոխութիւն, որ ստիպեց Սիկոլա երկրորդ ցարին իշխանութենէն հեռացուելուն: Ռուսաստանի ժամանակաւոր Կառավարութիւնը, որ փոխարինեց ցարը 1917-ի սկիզբը, շարունակեց պատերազմը: Արտաքին նախարար Փաւել Միլիուովը, թելեկրամով հաղորդագրութիւն մը ուղարկեց Անտանտի Ոյժերուն, որ ժամանակաւոր Կառավարութիւնը պիտի շարունակէ պատերազմը նոյն նպատակներով ինչ որ նախկին Յարական ընդունելու Ռուսաստանը ունէր: Սակայն ժամանակաւոր Կառավարութիւնը իր հանդէպ մեծ ընդդիմութեան արժանապատիւ ինքնակոչ Փետրոկրատի Աշխատաւորներու Սորհուրդի եւ Չինուորական Պատգամաւորներու կողմէ, որոնք առաւելաբար չախակողմեան շածումներ էին:

Շարունակուող պատերազմը ստիպեց Գերմանական Կառավարութեանը որ համաձայնի Պոլշեիկներու առաջարկին՝ Ռուսաստանի պատերազմի մասնակցութեան դադարեցումը: Հետեւաբար, Սպրիլ 1917-ին, Գերմանիան գնացրով տեղափոխեց պոլշեիկ ղեկավար Վլադիմիր Լենինը եւ 31 աշակիցներ արքայազմը Չուիցերիայէն դէպի Ֆինլանտական Կայսրան՝ Փետրոկրատ: Փետրոկրատ ժամանելէ ետք, Լենին յայտարարեց իր նշանաւոր Սպրիլեան Թելեգրը, որ կ'ենթադրէր քաղաքական իշխանութիւնը տալ աշխատաւորներու եւ պինուորականներու սովետներուն (խորհուրդներուն), եւ Ռուսաստանի անյապաղ դուրս գալը պատերազմէն: Գրեթէ նոյն ժամանակահատուածին Միացեալ Նահանգներ մտան պատերազմի, ոյժերու հաւասարակշռութիւնը թեքելով ընդդէմ Կեդրոնական Ոյժեր: Քերենսքիի կառավարութեան չախտողութեան եւ պատերազմին պատճառած ահռելի կորուստի հետեւանքով Ռուսական բանակը սկսաւ բարոյա-հոգեբանական անկում ապրիլ, չ'ենթարկուիլ հրահանգներու: Պաշտօնակրկուտեան բանակի բարձր սպաներ իրենց տեղը վիջելով «պինուորական կոմիտեներու»: Պատերազմի պարտութիւնը եւ անոր պատճառած ահռելի վնասները ժողովուրդը առաջնորդեցին հակակառավարական աննախադէպ ցոյցերու Փետրոկրատի մէջ, որ հետագային Նոյեմբեր 7-ին Կարմիր Պահակներ գրաւեցին Չմոնան Պալատը եւ չեղարկեցին ժամանակաւոր Կառավարութեան անդամները:

Նոր իշխանութիւն ստանձնած Սովետական Կառավարութիւնը իրեն համար առաջնահերթութիւն համարեց պատերազմի դադարեցումը: Նոյեմբեր

ԳԵՈՐԳ ՀԱԼԷՊԼԵԱՆ

8-ին, 1917 թ. Լենին ստորագրեց «Գեկրետ խաղաղութեան մասին», որ կը խրախուսէր «բոլոր հակամարտող պետութիւններուն եւ անոնց կառավարութիւններուն անյապաղ սկսիլ խաղաղութեան բանակցութիւններու», նաեւ անմիջապէս Ռուսաստանի մասնակցութեան դադարեցումը պատերազմէն:

Սաղաղութեան Բանակցութիւններ

Գեկտեմբեր 15, 1917-ին հրադադարը Սովետական Ռուսաստանի եւ Կեդրոնական Ոյժերու միջեւ հասած էր իր վերջնական փուլին: Գեկտեմբեր 22-ին խաղաղութեան բանակցութիւններ կը սկսին Պրեսթ-Լիթովսքիի մէջ: Համագումարի նախապատրաստական աշխատանքները վստահուած էին Արեւելեան ճակատի Կեդրոնական ոյժերու գլխաւոր հրամանատար Մարս Հոֆֆմանին: Համագումարին իրենց մասնակցութեամբ, Կեդրոնական Ոյժերու կողմէ կարեւոր ներկայութիւն էին Գերմանիոյ եւ Աստրո-Հունգարիոյ արտաքին գործոց նախարարներ՝ Ռիչարտ Կոն Թուլման եւ Օթթոբար Յերնին, իսկ Օսմանեան կողմէն Թալէաթ եւ արտաքին գործոց նախարար Նասիմի Պէյ: Պուլկարիան մասնակցեցաւ արդարադատութեան նախարար Փոփովի եւ արտաքին գործոց նախարար Վասիլ Ռատուլաւովի մակարդակով:

Սովետական պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէր Ատոլֆ Յոֆֆէն, որ նախապէս գլխաւորած էր հրադադարի բանակցութիւնները, իր պատուիրակութեան անդամներ նշանակած էր ցարական հրամանատար Ալեքսանտր Սամոյլո, նշանաւոր մարքսիստ պատմաբան Միխայիլ Փոքրովսքի եւ նշանաւոր չախ Սոցիալիստ-Յեղափոխական եւ պոլշեիկներու հակառակորդ Անասթասիա Պիցեմբոն:

Ռուսական պատուիրակութիւնը ներկայացուց իրենց կառավարութեան վեց կետերէ բաղկացած խաղաղութեան պայմանները, որոնք հիմնաւորուած էին պոլշեիկեան խաղաղութեան սկզբունքներով՝ «առանց բռնակցումներու կամ ապահովագրութիւններու»: Համագումարի ընթացքին եղան բուռն վիճաբանութիւններ Լեհաստանի, Պալթեան երկիրներու տարածքներու նկատմամբ:

մամբ՝ Գերմանիոյ եւ Աստրո-Հունգարիոյ նկրտումներուն պատճառով, ինչպէս նաեւ Գերմանիոյ՝ Ռուսաստանի տարածքներու նկատմամբ: Այս ընթացքին ուտելիքի սակաւութիւնը մարդասիրական աղետով կը սպառնար Վիեննային, որոնք հետեւանքով հսկայական քանակութեամբ ցորեն ուղարկուեցաւ Հունգարիայէն, Լեհաստանէն եւ Ռումանիայէն, իսկ վերջին վայրկեանին Գերմանիա 450 բեռնատար ցորեն ուղարկեց Վիեննա: Այս պայմաններուն տակ Ռուսերը առաջարկեցին որ համագումարը յետաձգուի 12 օրով:

Այս ընթացքին, սովետները ժամանակ շահելով, յոյս ունէին որ արեւմտեան Եւրոպայի «պրոլետարիատը» յեղափոխութիւն պիտի սկսէր, հետեւաբար լաւագոյն ռազմավարութիւնը համագումարի երկարաձգումն էր: Այս իմաստով բանակցութիւններուն Յոֆֆէին փոխարինեց Թրոյկին: Այստեղ ամենաազդեցիկ իրադարձութիւնը այն էր, երբ Ուքրանիական պատուիրակութիւն մը ժամանեց Պրեսթ-Լիթովսք, յայտարարելով իր անկախութիւնը Ռուսաստանէն եւ պահանջելով Լեհաստանի Բոլմ քաղաքը իր շրջակայքով եւ ցորենի մատակարարումը իբրեւ խաղաղութեան նախապայման: Բանակցութիւններու վերակըսման հետ մէկտեղ վիճաբանութիւնները սաստկացան Թրոյկիի եւ Կեդրոնական Ոյժերու միջեւ տարածքներու վերաբերեալ: Կեդրոնական Ոյժերը անջատ խաղաղութեան դաշնագիր կնքեցին Ուքրանիոյ հետ Փետրուար 9-ին, հակառակ որ ռուսերը վերագրուած էին Քիւր: Գերմանական եւ Աստրո-Հունգարական ոյժերը մտան Քիւր փրկելու համար Րատան: Վերջապէս Հոֆֆման կը պատռէ լուրթեան պատնէշը ռուսերու հետ եւ խօսակցութիւններ կ'ըսկսին ապագայ սահմաններու քարտեզագրման մասին: Թրոյկի կ'եզրակացնէ իրենց դրոյթները՝ «Գերմանիան եւ Աստրո-Հունգարիան 150,000 քառ. ըլմ.-ով կը կրճատեն Ռուսական Յարական Կայսրութեան տարածքները», եւ իրեն կը տրուի 9 օր ժամանակ ստորագրելու համար: Փետրոկրատի մէջ, Թրոյկի կ'ընդդիմանայ այս առաջարկին, համոզելով նաեւ Լենինը եւ կ'առաջարկէ հետեւեալը.- «Իրենք պէտք է յայտարարեն պատերազմի աւարտը եւ պինաթափուին առանց որեւէ խաղաղութեան»: Պուլկարիի եւ Ռատուսի սպասումները ի դերեւ ելաւ՝ պատերազմը երկարելու հետ փոքահետ արեւմտեան Եւրոպայի մէջ «հասունացող յեղափոխութիւններու իրականացումը»: Սովետները կարծեցին որ ժամանակը իրենց կողմն է, մինչեւ Փետրուարի 16-ը երբ Գերմանիան պզուշացուց որ պատերազմը երկու օրէն կրնայ սկսիլ եւ 53 փորձախուճներ կրնան մօտենալ սովետական դատարկ խրամատներուն: Մինչ Սովետական Միութեան Կեդրոնական Կոմիտեն կ'որոշէր ընդունիլ պայմանները, Գերմանիա կը շարունակէ յառաջանալ, եւ Փետրուար 23-ին նոր պայմաններով կը ներկայանար, այս անգամ պահանջելով սովետական պինուորներէ:

Գեորգ Վարդանյանի «Օսմանեան Պետութեան Յոյներու Կոտորածը»ի ուսումնասիրութեան լոյսին տակ- թիւ 1

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ԹՐՔԱԿԱՆ ՆԵՆԳԱՓՈԽՈՒՄԸ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԻՍԿԱՀԱՏԵԱՆ

Հայրենի պատմաբան Գեորգ Վարդանյան թուրքերու կողմէ յոյներու կոտորածները ուսումնասիրած է եւ հրատարակած «Յոյն Բնակչութիւնն Օսմանեան Կայսրութիւնում Եւ Փոքրասիական Աղետը (1914-1923թթ.)» խորագրեալ գիրքը (Հայոց Յեղասպանութեան Թանգարան-ինստիտուտի հրատ., Երեւան, 2012, 196 էջ):

Օսմանեան Պետութեան մէջ հայ եւ յոյն բնակչութեան վիճակագրութիւնները եղած են անոնց երկու պատրիարքարաններու պաշտօնական վեկուցումները, որոնց հաւաստիութեան վրայ ոչ ոք կը կասկածի: Սակայն ճշմարտութիւնը խեղաթիւրող եւ իրականութիւնները նենգափոխող բռնակալ օսմանեան վարչակարգը իր հրատարակած «պաշտօնական» վիճակագրութիւններուն մէջ, հայոց եւ յոյներու, ինչպէս նաեւ միւս քրիստոնէայ փոքրամասնութիւններու բնակչութեան թիւր զգալի կերպով նուազեցուցած է: Կարգ մը անաչառ հեղինակներ եւ վերլուծողներ այն կարծիքը կը յայտնեն, թէ օսմանեան պաշտօնական վիճակագրութեան պէտք է վերապահութեամբ մօտենալ: Անոնցմէ են ռուս պատմաբան Ա. Ուրիշինը, որ կ'ըսէ. «Հնարար է որ տուեալները այնքան էլ ճիշդ չեն, քանի որ դա դժուար է որոշել մի երկրում, որտեղ վիճակագրութիւնը նոր է վարգանում» (էջ 19-20): Ուսումնասիրող Գեորգ Վարդանյան կ'ըսէ թէ Օսմանեան Պետութեան մէջ վիճակագրութեան թերի ըլլալը միակ պատճառը չէ, որ պետական պաշտօնական աղբիւրները անհաւաստի են, այլ այդ գործը «տարում էր քրիստոնէաների թուի կտրուկ նուազեցմամբ ու մահմետականների թուի աւելւումով» (էջ 20):

Յայրենի Պատմաբան Գեորգ Վարդանյան

Գեորգ Վարդանյան աւելի ուժեղ փաստարկ կը հայթայթէ այս թեւեւ ըսելով, որ Փարիզի հաշտութեան Վեհաժողովին հայկական պատուիրակութիւնը ներկայացուցած է յուշագիր մը, որուն մէջ կը նշուի թէ օսմանցի բարչրաստիճան պաշտօնեաները առանց բնակչութեան ընդհանուր թիւր փոխելու, յստակօրէն կը նուազեցնէին քրիստոնէաներու թիւը եւ այդ տարբերութիւնը կը գումարէին մահմետական բնակչութեան թիւին վրայ: Աւելին՝ անոնք կը դիմէին ուրիշ խարտայութեան մը, որ կը կայանար իւրաքանչիւր քրիստոնէայ ազգի յարանուանութիւններու բնակչութեան թիւր անշատաբար ներկայացնելով: Այսպէս, նոյն ժողովուրդի ուղղափառ, կաթոլիկ եւ բողոքական յարանուանութիւնները անշատօրէն նուազեցուած թիւերով կը ներկայացուէին եւ տարբերութիւնը կը գումարուէր որպէս մէկ ամբողջութիւն բոլոր մահմետականներու թիւին վրայ: Անոնք՝ թուրքերը, քիւրտերը, չեքքները եւ թաթարները իբրեւ մէկ իսլամ ժողովուրդ կը ներկայացնէին:

Անկախ վերոյիշեալ իրողութենէն, ստորեւ կը ներկայացնենք Օսմանեան Պետութեան յոյներու, հայերու եւ այլ ժողովուրդներու բնակչութեան թիւերը ըստ 1844-ի օսմանեան պաշտօնական վիճակագրութեան, ուր ընդհանուր բնակչութեան թիւը կը ներկայացուի 35.350.000:

- Հայեր..... 2,4 միլիոն
- Յոյներ..... 2 միլիոն
- Թուրքեր..... 12,8 միլիոն
- Քիւրտեր..... 1 միլիոն

Պատմաբան Ա. Ուրիշին կը յիշէ թէ 2 միլիոն յոյներ կ'ապրէին Օսմանեան Պետութեան եւրոպական մասին, եւ 2 միլիոն ալ ասիական մասին մէջ, մինչ օսմանեան պետական աղբիւրը յոյներու ընդհանուր թիւը կէտով նուազեցուցած էր: Միւս կողմէ պատմաբան Ա. Մինվէն Փարիզի մէջ լոյս ընծայած «Օսմանեան Կայսրութեան Յոյները» աշխատութեան մէջ կը նշէ, թէ 1870-ական թուականներուն յոյներու թիւը 4.324.369 է, հետեւեալ չեւով շրջաններու բաժնետով.

Թրակիա	728.747
Մակեդոնիա	587.860
Էփիրոս	617.892
Թեսալիա	247.776
Եւրոպական այլ տարածքներ	70.000
Եգեական կղզիներ	724.000
Ասիա	1.188.094
Սուրիա	125.000
Յոյն Կաթոլիկներ	35.000
Ընդհանուր	4.324.369

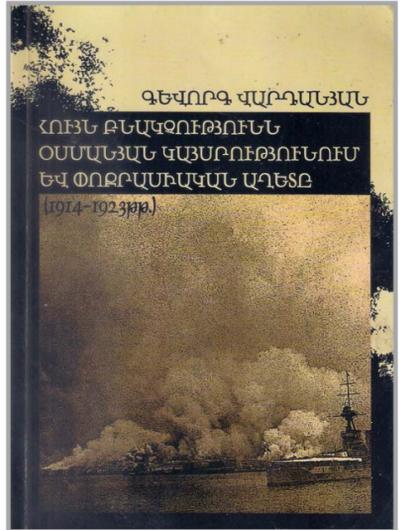
20-րդ դարու այլ պատմաբաններ՝ ինչպէս Էտուին Փիրս, այլ թուանշաններով հանդէս կու գան հայերու եւ յոյներու, ինչպէս նաեւ Օսմանեան Պետութեան ընդհանուր բնակչութեան թիւին մասին տեղեկութիւններ հաղորդելով: Այս պատմաբաններուն հայոց եւ յոյներու բնակչութեան մասին տուած թիւերը գրեթէ կրկնապատկին են օսմանեան պաշտօնական աղբիւրու տուածներուն: Նենգափոխութիւնը յատուկ նկարագրային գիծ մը եղած է թուրքերուն, որոնք չբաւականանալով այսքանով, կաշառքով եւ խարտայութեամբ օտար պատմաբաններ վարչած են այս սեւ գործը ընել տալու համար: 20-րդ դարու այս թրքամետ վարչականներուն հայոց եւ յոյներու բնակչութեան թիւերուն մա-

սին ներկայացուցածները շատ աւելի նուազ եղած են՝ քան օսմանեան պաշտօնական թիւերը: Հոս տրամաբանութիւնը եւ գիտականութիւնը ի վնաս թրքական կողմին իրենց վճռական խօսքը կ'ըսեն պերճախօսօրէն եւ առանց յաւելեալ բացատրութեան կամ մեկնաբանութեան:

Վերոյիշեալ թրքամետ խարտայի պատմաբաններէն է ճասթին Մըքքարթին: Ան թրքական յանձնարարութեամբ «աշխատութիւն» մը հրատարակած է «Մահմետականներն Ու Փոքրամասնութիւնները» խորագիրով:

Գեորգ Վարդանյան ճասթին Մըքքարթին մասին հետեւեալը կ'ըսէ. «Նրա «Մահմետականներն Ու Փոքրամասնութիւնները» աշխատութիւնը գրուել է՝ հիմնուելով օսմանեան պաշտօնական տուեալների վրայ փորձելով կասկածի տակ դնել Հայոց ու Յունաց պատրիարքարանների, հայ, յոյն եւ օտարերկրեայ ամենատարբեր հեղինակների տուեալները: Նրա հաշուարկների ու վերլուծութիւնների արդիւնքում յոյների թուաքանակն է'լ աւելի է նուազում՝ հասնելով 1.254.333-ի: Փաստօրէն նրա տուեալները աւելի կեղծ են, քան թուրքական պաշտօնականը. նա «վարպետօրէն» նենգափոխել է Փոքր Ասիայի քրիստոնէայ բնակչութեան թուաքանակի վերաբերեալ տուեալները» (էջ 23):

Աւելի լաւ ըմբռնելու համար այս «պատմաբան» ճասթին Մըքքարթինի կատարած նենգափոխութեան դրդապատճառը, ակնարկ մը նետենք անոր կենսագրական գիծերուն վրայ: Ամերիկացի ժողովրդագիր (demographer) ճասթին Մըքքարթի ծնած է 1945-ին: Ան պատմութեան դասախօս եղած է Քենթաքի նահանգի Լուիզիլի քաղաքի համալսարանին մէջ, տոքթօրականով վկայուած է Թուրքիոյ Պողոպիչի համալսարանէն եւ այդ համալսարանի հոգաբարձութեան մնայուն անդամ է, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ Եւրասիական պատմութեան ուսումնասիրութեանց հիմնարկի վարչական կազմի անդամ է: Անոր մասնագիտութիւնն է Օսմանեան Կայսրութեան շրջանի ուսումնասիրութիւնը: Ան բազմաթիւ ոչ-հայ պատմաբաններու կողմէ քննադատուած է իբրեւ պաշտպան հայոց դէմ վայրագ ոճիներ գործած օսմանցիներուն: Մըքքարթի ստացած է Թուրք-Ամերիկեան ընկերակցութեանց համագումարի Ծիւրքի Էլէքտաղ մրցանակը, Թուրք-Ամերիկեան բարեկամութեան խորհուրդի ատենապետի կրթական գնահատագիրը, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ Արժանիքի կարգ մրցանակը (1998) (Sükrü Elekdag Award of the Assembly of the Turkish American Associations, Chairmans Education Award of the Turkish American Friendship Council, Order of Merit of Turkey (1998)) ([https://en.wikipedia.org/wiki/Justin_McCarthy_\(American_historian\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Justin_McCarthy_(American_historian))): Արդէն մեկնաբանութեան կարիք չկայ:

Պէյրուք

ԱՆՅԵԱԼԵՆ ԵԿՈՂ ՈՒ ԴԵՊԻ ԴԱՐԵՐԸ ՍԼԱՅՈՂ...

(Շարունակուած Ա. Էջէն)

մարտ մըն էր, այլէ յանուն քաղաքակրթութեան եւս, որուն ընթացքին յայտնաբերուեցաւ հայ ժողովուրդի միաբանութիւնը այնպիսի օրհասական պահու մը, երբ ապրելու կամքը, հայօրէն յաւերժացնելու իրաւունք ալ էր միաժամանակ:

Արդարեւ, այսօր առաւել քան երբեք, իւրաքանչիւր հայ անհատ համոզուած է, որ Աւարայրի ճակատամարտը վճռորոշ էր, որովհետեւ հայ ժողովուրդի գոյութենամարտն էր ան, որուն ոգին մինչեւ այսօր կը շարունակէ սլանալ դարերու ընդմէջէն, Դաւիթ Բեկի ապատագրական շարժումի ոգիով, Սարգարապատի լիակատար յաղթանակով, Անդրանիկի սատառնող արծիւի ոգիով նոր թռիչք ու սլացք տալով հայ հոգիին, մտքին ու կամքին:

Վարդանանց խորհուրդը յաւերժական է, որովհետեւ անցեալէն եկող ու դեպի դարերը սլացող ուսում մըն է ան: Անոր մէջ պարփակուած են ոսկեդարեան խորհուրդներ՝ քրիստոնէութեան մուտքն ի Հայաստան, Հայ գիրերու գիտը, ոսկեդարը եւ Վարդանանց հերոսամարտը:

Այսօր, 1570 տարի անցած է այն դիպակնական օրէն, երբ Շաարշանի մեր հերոսները միակամ կ'արչագանգէին «Մահ իմացեալ անմահութիւն է...» իմաստասիրական կարգախօսքը եւ մեր առջեւ կրկին կը պարզուի Մամիկոնեան սպարապետին անպարտելի ոգին եւ այդպիսով ան կը դառնայ յաւերժական խորհրդանիշը ազատատենչութեան: Անոր հոգին՝ ինչպէս բանաստեղծութեան իշխանը ոգեղինացուցած է՝ «հրագունը անշէջ, կը մտնէ ամեն հայու հոգույն մէջ». եւ այդպէս սերունդներ շարունակ լուսատրուեցան անոր վսեմ տեսիլքով ու աննուաճելի ազատասիրութեամբ եւ գիտակից նահատակութեան պայծառ ճառագայթներով:

Պէյրուք

ԼԻՔԱՆԱՆԵԱՆ ԹՐԻՓՈՒԼԻՆ ԵՒ «ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՀԻՆ ԵՐԱԶ»Ը

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

Թրիփոլին, երեկ և ...այսօր

Լիբանանցի յայտնի մեկնաբան Շորժ Ղանեմ խօսելով Թրիփոլիի վերջին դեպքերուն մասին ըսած է, թէ ամենավտանգաւորն այն է, որ Լիբանանի ապահովական բարչրագոյն մարմինները մինչեւ այս պահը չեն կարողացած հասկնալ, թէ ի՞նչ նպատակներ կը հետապնդեն Թրիփոլիի խռովութիւն հրահրող ցուցարարները:

Անդիրն այն էր, որ ցուցարարները, ոչ միայն իրենց հերթական հաւաքները կատարեցին, այլ անցեալ շաբաթ (29 յունուարի գիշերը) դուրս եկան իրենց բոյնը համարուող «Սահաթ ալ Նուր»էն եւ քաղեցին մինչեւ քաղաքապետարանի շէնքը որ ապա հրկիպեցին:

Նման ծանրակշիռ դեպք եղած էր Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի փուլերուն, որ նաեւ կը յատկանշէր Լիբանանի պետականութեան ամբողջական անկումը:

Հիմա մեծագոյն հարցադրումը, որ լսելի կը դառնայ, որ արդեօք ամենօրեայ ցոյցերէն, եւ բողոքի հաւաքներէն անդին շրջանային ազդեցութիւն ունեցող կողմեր, արդեօք նոր դաւեր պատրաստած են Լիբանանի համար:

Թրիփոլի կեանքով ետուն քաղաք Է. Լիբանանի երկրորդ մայրաքաղաքը, որ այսօր կ'ապրի բաւական բարդ ժամանակներ: Սուրիոյ եւ Լիբանանի միջեւ ցամաքային առաջին «հանգոյց» հանդիսացող քաղաքը, որ յայտնի է իր նաւահանգիստով եւ Լիբանանի համար տնտեսական բաց ուղի մը հայթայթելու ունակութեամբ, մխրճուած է խոր չքարտրութեան մէջ:

Մեր յիշողութեան մէջ թարմ են անշուշտ այն ժամանակները (2011-2012 թուականներ), երբ Թրիփոլիի մէջ հիմնական ներկայութիւն ունեցող սիւննի համայնքի կարեւոր մէկ հատուածին պինեալները բախումներ ունեցան մէկ այլ՝ Ալուոի համայնքի անդամներուն հետ, եւ այդ բախումները կեդրոնացած էին Պապ ալ Թըպանէ եւ ժապալ Մոհսէն շրջաններուն մէջ, եւ այդ ատեններուն միջեւ առկայ «սահմանային գիծ»ը խորքին մէջ կը համարուէր երկու իրերամերձ քաղաքական հոսանքներու միջեւ առկայ «կարմիր գիծ» մը:

Մէկ կողմէ Լիբանանի նահատակ վարչապետ Ռաֆիք Հարիրիի ընդհանուր գիծին հաւատարմութիւնը Եին, եւ միւս կողմէ իրենց գաղափարական պատկանելիութիւնը Սուրիոյ վրայ յենած «Հըպա տիմորթաթի արապի» կուսակցութեան պինեալները, որոնք իրենց փրկութիւնը կը տեսնէին Սուրիոյ իշխանութիւններուն եւ նախագահ Պաշշար Ասատին համագործակցելուն մէջ:

Այդ բախումներէն առաջ Թրիփոլիի շուրջ էր նաեւ, որ գոյացան ծայրայեղական իսլամներու հրոսակախումներ, որոնք բախումներ ունեցան լիբանանեան բանակին հետ եւ աւելի ուշ ալ մասնակցեցան Սուրիոյ պատերազմին եւ «քաղաքական իսլամ»ի քողին տակ պահուրտելով, փորձեցին «սրբազան պատերազմ» տանիլ Ասատի իշխանութեան դէմ:

Այս բոլորն անշուշտ յիշատակեցի, որ ընթերցողը կարողանայ արագ պատկեր մ'ունենալ, թէ ի՞նչ տեսակի քաղաքի մը մասին կը խօսինք, յատկապէս որ Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի աւարտէն ետք նոյնիսկ, այդ քաղաքը շարունակեց մնալ ապօրինի վէճի ներկայութեան մեծ կեդրոն մը, ու հակառակ տարբեր քաղաքական հոսանքներու ներկայութեան, ոչ մէկ կողմ մտածեց իրական հիմքեր ամրացնել, որպէսզի կարելի ըլլայ փողոցին մէջ առկայ լարուածութիւնը փոխարինել քաղաքական առողջ եւ բանական պայքարով:

Լիբանանի մէջ տիրական ներկայութիւն համարուող քաղաքական կողմերուն համար ալ թերեւս այդ մօտեցումը կերպով մը անհրաժեշտութիւն մըն էր, որպէսզի անոնք կարողանային աղքատութեան հետեւանքով կախեալութեան մատնուած Թրիփոլիի հասարակութեան տարբեր շերտերը շահագործել յանուն ընտրական շահերու, որոնք անշուշտ ամենեւեակ միաւորմանը կրնան տալ քաղաքական որեւէ ոյժի:

Գողգոթայի ճանապարհով անցած Թրիփոլին այսօր կը քաղաքացիական ճակատներուն մէջ, եւ վերջերս կատարուած վիճակագրութեան մը համաձայն, Թրիփոլի քաղաքի բնակիչներուն աւելի քան 70 առ հարիւրը կը պատկանի ծանր աղքատութեան մէջ ապրող դասին:

Ու երբ աղքատութեան, պրկուածութեան, չքարտրութեան մասին կը խօսինք, ապա ամենատարբեր առումներով ալ պիտի բարչրանայ թիւր ոճիւրներու, սպանութիւններու, բռնաբարումներու, եւ ընկերային ախտ համարուող երեւոյթները պիտի դառնան համատարած երեւոյթներ:

Սի նման վիճակի մը պարագային շատ հեշտ պիտի ըլլայ արտաքին ոյժերուն, ու յատկապէս անոնց, որ ունին քաղաքական հեռագնաց ծրագիրներ, արագօրէն «նետուիլ» խաղին մէջ եւ ստեղծել ռազմական առաջադրանք իրականացնելու համար բաւարար ներուժ ունեցող պինուած խմբաւորումներ:

«Թրքական չեքեր Թարապլուսի մէջ» «Տիար» թերթի կարեւոր բացառաբանները

Երբ Թրիփոլիի քաղաքապետարանի շէնքը հրոյ ճարակ դարչաւ, Լիբանանի քաղաքական բոլոր կողմերուն ուշադրութիւնը սեւեռուեցաւ դէպի այդ քաղաքը:

Երկրի քաղաքական վերնախաւը, որ մինչեւ այդ «հանգիստ հայեացք»ով կը հետեւէր Թրիփոլիի կեդրոնական հրապարակներուն վրայ տեղի ունեցող հաւաքներուն, արագօրէն ուզեց հակադէպ եւ ընթացք առաւ հետաքննութիւններու կարեւոր փուլ մը, որուն հետեւանքով ալ կարգ մը յանցագործներ եւ քաղաքապետարանի հրկիպման մասնակիցներ չեքերակալուեցան:

Այդ հետաքննութիւններէն ետք ալ երկրի հեղինակաւոր մի քանի թերթեր վերլուծական նիւթեր հրապարակեցին ու «բաց թեքստ»ով խօսեցան Թրիփոլիի մէջ առկայ թրքական դերի մը մասին, որուն արմատները, ըստ նախնական տուեալներու, բաւական խորն են:

Այդ պարբերականներուն մէջ ամենէն «ուշագրաւ» տեղեկութիւնները հրապարակեց «Ալ Տիար» օրաթերթը, որ բացառաբան, ոչ միայն յանցագործներուն անունները, այլ քալ մը անդին երթալով նշեց Անքարայի հետ ուղղակի կապեր ունեցող Նապիլ Ալ Հալապիի անունը, որ ըստ թերթին, կը համարուի Թրիփոլիի դեպքերը «նախապատրաստող» եւ թրքական ցանցային աշխատանքը համակարգող գլխաւոր անձնաւորութիւն:

Թերթը նաեւ կը նշէր, որ Թրիփոլիի քաղաքապետարանը հրկիպելու համար օգտագործուած ռումբերը, դէպքին մասնակցած պինեալներուն «արհեստավարժ» ըլլալը, եւ դէպքին հետ կապուած կարգ մը կարեւոր մանրամասնութիւններ ցոյց կու տային, թէ Թուրքիոյ կողմէ հովանաւորուած այդ յանցախումբերը ունին յետին նպատակներ ու շատ հաւանաբար ծրագիրներ:

Այս բոլորին հետ համահունչ Լիբանանի պետական մարմիններ արագօրէն գործի անցնելով կարողացան, «խաղաղութեան» փուլի մը տանիլ քաղաքը, որուն ունեցած խնդիրները, ծանր աղքատութեան պատկերը եւ այլ գործօններ կրնան երկար ժամանակի մը համար հիմք ծառայել ծանրակշիռ վարգայումներու եւ նոյնիսկ արհիւնալի բախումներու:

Ներ-սիւննիական պայքարը եւ... Անքարան

Թուրքիոյ նկրտումները, Թրիփոլիի մէջ «գետին» մը ստեղծելու փորձերը ու նաեւ ուղղակի եւ անուղղակի միջոցներով պինեալ խմբակներ ստեղծելու երեւոյթները պատահական չեն:

Գիտէք քաղաքական ու նաեւ ապահովական կեանքը չի սիրեր «պարապութիւն»: Այլ խօսքով Լիբանանի մէջ առկայ քաղաքական իրականութեան պուգահեռ Թրիփոլի յայտնուեցաւ այնպիսի իրականութեան մը մէջ, որուն «փողոցի տերեր»ը սկսան փնտռել եւ նոյնիսկ պահանջել նոր «խնամատար» ոյժեր:

Պարզ էր, որ վարչապետ Սաատ Հարիրին կիսով չափ իր ազդեցութիւնը կորսնցուցած էր այդ քաղաքին վրայ, որուն հետեւանքով ալ ստեղծուած էր որոշ դատարկութիւն մը:

Սաատ Հարիրիի ազդեցութեան թուլացման պուգահեռ հասկնալի կերպով փորձ կը կատարուէր ստեղծել այնպիսի կերպարներ, որոնց հիմնական առաքելութիւնը պիտի ըլլար տէր ըլլալ մանաւանդ փողոցին:

Ու գաղտնիք ալ չէ, որ փողոցին տէր հանդիսացող ռեւէ կողմ պիտի կարողանար հանգիստ չեւով իր կամքը պարտադրել ամբողջ Թրիփոլիի վրայ:

Հոս էր նաեւ, որ դանդաղօրէն կ'աճէր Անքարայի դերը, ոչ միայն այն պատճառով, որ Սուրիա-Թուրքիա մեծ թեկում մը (եւ նոյնիսկ թշնամութիւն) գոյութիւն ունի, այլ նաեւ անոր համար, որ Լիբանանի սիւննի համայնքի ծայրայեղական գիծը կը պնդէր, որ «սիւննիներու գիծ»ին նահանջի իրական պատճառը նոյն Սաատ Հարիրին է: Ու այս պատկերին առջեւ, նոյն ծայրայեղականներուն համար «կը ծագէր» Էրտողանի հին-նոր աստղը, որ վերջին ժամանակներուն դրամական կարեւոր յատկացումներ կատարած էր Լիբանանի տարբեր շրջաններուն մէջ բնակող թուրքմէն քաղաքացիներուն:

Այդ «նպաստներ»ուն եւ «բարչր դրան» «հոգատարութեան» մասին լուրերը շատ արագ կը տարածուէին, ու բնիկ Թրիփոլիի մի քանի ազդեցիկ գործիչներ կը սկսէին հաւատալ, որ Անքարա պիտի կարողանայ «տերութիւն մ'ընել» իրենց, ինչպէս որ ժամանակ մը առաջ նոյն «տերութիւն»ը կը կատարէր Ռամասկոնը:

Մէկ կողմէ Սաատ Հարիրին դէմ մրցելու պատրաստ գործիչները (նախկին Վարչապետ Նաժիպ Միքաթի, Երեսփոխան եւ նախկին վարչապետ Օմար Քարամէի որդին՝ Ֆայսալ Քարամէ եւ ուրիշներ) եւ միւս կողմէ Հարիրիական տունը՝ լքած ու տարբեր պատճառներով «հեռացուած» գործիչներ, ինչպիսին էր երկրի նախկին ներքին գործոց նախարար Կոր. Աշրաֆ Ռիֆիին, անշուշտ շատ «երջանիկ» պիտի ըլլային Անքարայի նոր դերակատարութեամբ եւ ամեն գնով ողջունելի Թուրքիոյ «քաղաքական» վերադարձը Թրիփոլի:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԳԱՐՈՒՆԵՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԵՏՔ ԻՆ՞Չ ՊԱՇՏՈՒՄԾ Է ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐԸԻ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԵՏԻՆ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ԱՀԱՐՈՆ ՇԱՐՏՁԱՄԵՆ

Առօրեայ եւ հասարակական կեանքին մէջ շատ յաճախ կը խօսինք փոփոխութիւններու անհրաժեշտութեան մասին. կը շարժինք առանց դոյզն պատկերացումը ունենալու առնուող քայլերու հետեւանքներուն, կը շարժինք մոռնալով, որ փոփոխութեան անուան տակ կատարուող քայլեր յուսալարութեան կրնան մատնել մեզ ու շրջապատը: Բայց աւերը արդէն գործուած է. երազներու փլուզում եւ ողորմելի իրականութիւն: Եթէ ցանկութիւնները բարի են, շահադիտութիւններէ հեռու, ենթահողը պատրաստ, քայլերը սերտուած եւ պայմանները նպաստաւոր՝ փոփոխութիւնները անկասկած պիտի ունենան դրական ներազդեցութիւն: Ինքնանպատակ, կամայական փոփոխութիւնները՝ եպերելի հետեւանքներով արկածախնդրութիւններու առջեւ կրնան դնել ենթական ու հաւաքականութիւնը:

Պետութիւններու պարագան չի տարբերի անհատներու տրամաբանութենէն: Սօսքով՝ բոլորը կը ձգտին ընկերային արդարութեան: Բայց թէ ինչպիսի՞ ճանապարհով կը փորձեն հասնիլ իրենց նպատակներուն, ինչպիսի՞ պատճառաբանութիւններով պիտի փորձեն հիմնաւորել իրենց արարքը, այստեղ ալ կը բացայայտուի նպատակներու եւ միջոցներու արդարացիութեան ակօսը: Շատ յաճախ, նպատակը չ'արդարացներ միջոցը եւ հակառակը: Անչ, հաւաքականութիւն եւ կամ պետութիւն, սկզբունքը միեւնոյնն է՝ առարկայական ենթահողի բացակայութեան փոփոխութիւնները դատապարտուած են չախտողութեան, լաւագոյն պարագային՝ ի սպառ հիւծումի:

Մարդկային քաղաքակրթութեան տիտաններ նուիրաբերած արաբական աշխարհը ինչո՞ւ պիտի մնայ մենատիրական, ստրկական վարչակարգերու խորհրդանիշ...: Բողոքն ու ընդվզումը տեղին էր ու արդար: Սակայն արաբական աշխարհի վարգաւորներուն դիտողը ունէ վերլուծաբան, անմիջապէս պիտի կռահէ, թէ արտաքին ուժերու մեղսակցութեամբ հրահրուող ընկերային, կենցաղային եւ տնտեսական պայմաններու դէմ ժողովրդային պոռթկումներուն տակ պահուած ծրագրերը քառսի մատնեցին Իրաքը, Սեփալուրը, Թունուսը, Լիպիան, Սուրիան, Սուտանը, Եմենը, ուրիշներ հարստահարուեցան եւ յափշտակուեցան անոնց բնական հարստութիւնները...:

Ի՞նչու կը գրեն այս յօդուածը: Պի.Պի.Սի-ի անգլերէն լուրեր հաղորդող բաժինը, այսպէս կոչուած Արաբական գարնան տասնամեակին առիթով պատրաստած է հաղորդումներու շարք մը Տաէշ-ի մասին...: Օպտուած դիմագիծով Տաէշի ներկայացուցիչներ կը խօսին ընկերային բարեկարգութիւններու մասին...: Ըսէ՛ տերդ, ըսէ՛մ, թէ ո՛վ ես, պիտի ըսէր առածը...

Փոփոխութեան կամ բարեկարգութիւններու չափանիշը անկասկած օրէնքի գերակայութիւնը եւ ընկերային արդարութիւնը պարտին ըլլալ: Ժողովուրդներ այլ բան չեն պահանջեր, եթէ ոչ՝ հասարակարգեր, որոնք պիտի երաշխաւորեն քաղաքացիին իրաւունքը: Հասարակարգ, ուր իշխանութիւնները հաշուետու պիտի մնան խորհրդարանին ու ժողովուրդին առջեւ: Մէկ խօսքով՝ հաւաքականութեան շահերը գերադասող համակարգ:

Գարնանային դալարագեղ մթնոլորտ ստեղծելու փոխարէն՝ սփռուեցաւ, արին, ահ ու սարսափ, աւեր՝ քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային փլուզում: Սաքարուեցաւ արաբ մարդուն բարոյահոգեբանական նկարագիրը: Ան

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ԹՐԻՓՈԼԻՆ

(Շարունակուած 9րդ էջէն)

Հոս անշուշտ կան նաեւ կարեւոր այլ նրբութիւններ, որոնց մասին կարելի է աւելի մանրամասն գրել այլ առթիւ, սակայն այսօր խմորուող վիճակը արդէն իսկ սկսած է ցոյց տալ, որ Թուրքիոյ համար ներկայ պահի դրութեամբ ամենակարեւոր օրակարգը գետինը «բռնելու» օրակարգն է, որմէ ետք ալ շատ հեշտ պիտի ըլլայ ամբողջ «սեղան»ը շրջել ու դառնալ քաղաքական կամք պարտադրող կողմ: Գուցէ այս բոլորը շատ քաղցր կը հնչեն, ներքին տեսլութեան եւ «անէծք»ի խաղին մէջ մխրճուած գործիչներուն, բայց երեւելին այն է, որ Թրիփոլին յայտնուած է բարդ վիճակի մը մէջ:

Այստեղ աւելի քան յստակ է, որ վարչապետ անուանուած, սակայն մինչեւ այս պահը կառավարութիւն կազմել չկարողացած Սաատ Հարիրի շատ ալ գոհ չէ եղածներէն, սակայն անպօր է:

Դեպի Պոլիս տուած իր վերջին տուած այցելութիւնը, որ ուներ «երեւելի» տնտեսական բնոյթ, կապ ուներ նաեւ «սիւննի մեծեր»ուն կողմէ եղած նախաշեղծութեան մը, որուն հիմնարար օրակարգը Էրտողանը Ռիատին մօտեցնելն էր:

Ու քանի եղած նախաշեղծութիւնը աւելի մեծ ծաւալի է, բնականաբար «Թրիփոլի տարտ»ը պիտի մոռցուի եւ հոն հակամարտող ոյժերը պիտի շարունակեն առաջ տանիլ իրենց սկսած գործընթացները:

Այս պրիսմակէն դիտուած հարկ է նաեւ նշել, որ մեծ օրակարգերուն մէջ եղած անհամաչափութիւնները իրենց անդրադարձը կ'ունենան նաեւ փոքր խնդիրներուն մէջ ու այստեղ յստակ է նաեւ, որ այսօր Թրիփոլի դէմ երկարած Էրտողանեան թաթին դէմ կռիւ մղող միակ կողմը Ռիատ-Փարիս ամուր չեղքն է, որ նոր չեւտարուող քաղաքական նախաշեղծութեան մը առաջին «ծիծեռնակ»ն է:

Կը մնայ եականը, արդեօ՞ք Թուրքիան պիտի յաջողի Թրիփոլին «նոր Գանտահար»ի մը վերածել եւ այդ բոլորին դիմաց, ինչ պիտի ըլլայ Լիբանանի քրիստոնէայ դեկավարներուն կեցուածքն ու արչագանգը նման վտանգաւոր նոր դրոյթի մը, որուն ճամբով Էրտողան պիտի փորձէ սնուցանել իր հին-նոր «օսմանեան երազ»ը:

Նրեան

ակամայ ներգրաւուեցաւ միջամայնքային, յարանուանական բախումներու մէջ: Արմատականութիւնը, ծայրայեղականութիւնը դարչաւ յեղափոխութեան խորհրդանիշ...: Արտաքնապէս անմեղ թուող ընդվզումներուն տակ սկսան բացայայտուիլ օտար պետութիւններու թելադրութեամբ անապնի եւ չարամիտ դիտատրութիւններ: Արդար պահանջները շահագործուեցան: Ժողովուրդներ դարչան սին հաշիւներու գոհ: Յանկարծ արաբական աշխարհի բարեկամ դարչաւ Իսրայելը: Չնչուեցան Իսրայելի հետ բնական յարաբերութիւններ հաստատող արաբական պետութիւններու արտաքին պարտքերուն մեծամասնութիւնը, շատեր մէկ օրէն միաը «պատագրուեցան» եւ «դուրս ելան» ահաբեկիչ պետութիւններու ցուցակէն...որովհետեւ խոնարհեցան երբայական պետութեան առջեւ: Յանկարծ դուրս եկաւ, որ Իրանն է արաբական աշխարհին եւ Իսրայելին հասարակաց թշնամին: Այն Իրանը, որ կէս դար առաջ Արեւմուտքին եւ յայտնապէս Մ. Նահանգներու ոստիկանն էր Միջին Արեւելքի մէջ...:

Արաբական աշխարհը հարուածող յեղափոխութիւններուն մեծամասնութիւնը, քառսի կամ՝ համակերպումին ահապանգ հնչեցուցած է բոլորին մէջ: Ո՞վ կրնայ վերլուծել, թէ այսօրուան դրութեամբ՝ ստոյգ ինչ տեղի կ'ունենայ Լիպիոյ, Թունուսի, Սեփալուրի, Պահրէյնի, Եմենի, Իրաքի, Սուրիոյ եւ վերջապէս Լիբանանի մէջ: Ո՞վ կրնայ կռահել, թէ վաղուան օրը ինչ կը խոստանայ այդ պետութիւններուն: Ժողովրդավար հասարակարգերու կերտում՝ ամենեւին: Ընդհակառակը՝ մարդկային կորուստ, արտագաղթ, արմատականութեան ուժեղացում եւ տնտեսական քայքայում:

Այս բոլորին հետեւանքով կամայ թէ ակամայ նսեմացաւ արաբական աշխարհի դեկավարութեան վարկը: Արեւմտեան պետութիւններու ներկայացուցիչներ պիտի որոշեն անոնց ամենօրեայ քայլերը, ելոյթներուն բովանդակութիւնը եւ ճակատագիրը: Ոմանց պարագային, Արեւմուտքը միանշանակ վճիռ կ'արչակէ, երբ նոյն պահուն կը քողարկէ ուրիշներու վայրագութիւնները: Այսօր, Միջին Արեւելքի բնական հարստութիւններուն վրայ չեղք դնելու ահեղ պայքարի այս իրակականութեան մէջ, արաբական աշխարհը՝ իր անմիաբանութեան եւ անհետատես դեկավարութեան պատճառով ետդարչ կը կատարէ դեպի ցեղային, աշիրեթական ժամանակներ...: Արեւմուտքը սատիճանաբար կը տիրանայ անոր բնական հարստութիւններուն, իսկ արաբը հաճոյաբար ճանապարհ կը բանայ Արեւմուտքին առջեւ:

Նոր Միջին Արեւելքի տեսլականով արաբական աշխարհի բնական հարստութիւններուն յափշտակումը պիտի շարունակուի շրջանին մէջ: Յանուն ժողովրդավարութեան՝ արմատական հոսանքներու յայտնութիւնը, համայնքային բախումները, քաղաքական սպանութիւնները, ահաբեկչական գործողութիւնները, տնտեսական պատժամիջոցները պիտի դառնան անոր անբաժան մասը: Հարցականի տակ դրուած է նաեւ Միջին Արեւելքի քրիստոնէութեան ճակատագիրը: Բայց ո՞ր քրիստոնէային մասին է խօսքը: Դժուար չէ կռահել, թէ ինչպիսի դիմագիծ պիտի ունենայ Միջին Արեւելքը տասնամեակ մը ետք...:

Ժողովրդավարութիւնը եւ ընկերային արդարութիւնը կը մնան ժամանակակից եւ հզօր պետականութեան խորհրդանիշ: Կ'ընդունինք, որ ընկերային, տնտեսական բարեկարգութիւններու լուրջ ծարաւ կ'ապրի արաբական աշխարհը: Յաւանութիւն չունինք պաշտպանելու մենատիրական վարչակարգեր, միապետութիւններ, սակայն կը մերժենք ժողովուրդներու ակնի պատմութիւններուն չարաշահումը, արտաքին միջամտութիւններով ապակայունացնելու արաբական երկիրները, անոնց բնական հարստութիւնները յափշտակելու, գաղութատիրական նոր վարչաչեւ ստեղծելու փորձերը:

Պէրոյթ

ՌԿ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾԷ ԱՐԵԱՆ ՎՐԵԺԸ...

(Շարունակուած 4րդ էջէն)

պատերազմի 44 օրերու ընթացքին, հայրենի իշխանութիւններ փճացուցին նաեւ Սփիւրքին ոյժը 44 օր Սփիւրքը օրօրեցին կրկեցին չայն բարչրայնելէ մեծ մայրաքաղաքներու մէջ: Յաղթանակի կեղծ յոխորտանքներով խաբեցին, անշարժացուցին եւ ստորնացուցին Սփիւրքը: Եթէ սփիւրքահայեր տեղեակ ըլլային իրականութեան, Սփիւրքը շատ արագ ցոյց կու տար իր դէմքը, ոյժը, կարողականութիւնը: Կը պարմանամ, թէ Հայաստանի բոլոր ժամանակներու Իշխանութիւններ ինչո՞ւ կ'անտեսեն Հայ Սփիւրքը, Սփիւրքին ոյժը, տեղը եւ դերը ու հայրենակերտումի աշխատանքին մէջ իսկ չեն ներգրաւեր սփիւրքահայ հմուտ մասնագետներ՝ նախարարական պաշտօններու վրայ, կամ որպէս փոխ նախարարներ, փորձառու խորհրդատուներ եւ տնտեսական մասնագետներ օգտագործելու համար պանոնք: Արդեօ՞ք սփիւրքահայ մասնագետներ նուազ խելայի են քան հայաստանեան մասնագետներ: Կ'աղաչեմ, Սփիւրքէն միայն դրամ թող չհոսի Հայաստան. կարեւորեցէք սփիւրքեան մարդոյժը եւս:

Ժամանակն է, որ այլեւս վերջնականօրէն վանե՛նք մեր միտքերէն ատելութիւնը՝ «արցախահայի, լիբանանահայի, սիրիահայի կամ իրաքահայի» հանդէպ: Անոնք ալ հայ են՝ հայաստանցի հայր չափ:

Չմոռնանք, վտանգուած է Արցախը. վտանգուած է Հայաստանի ամբողջականութիւնը. տուն-տուն խաղալու կարիք չկայ. հիմա ժամանակն է յարմար մարդ՝ յարմար պաշտօնի վրայ: Ունինք լուրջ հիմնահարցեր եւ ի վրոյ տեղ չսպառենք ժամանակը: Նահատակներու արիւնը պետք չէ սառի... հակառակ պարագահ՞ն կը նկովուինք բոլորս:

Պէրոյթ

ՄԱՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱՀԱՏԱԿ ՌՈՒԲԷՆ ՍԵԿԱԿԻ ԵՂՔՕՐՈՐԴԻՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԶԵՆՈՒՄ

Նիսի մեջ (հարաւային Ֆրանսա) կեանքէն հեռաւ 97ամեայ ազգային հասարակական գործիչ, գրող ու թարգմանիչ Յովհաննէս Չիլինկիրեանը: Ան ծնած էր Սեպտեմբեր 24, 1924ին Կ. Պոլսոյ արարչաններէն Ֆլորիա գիւղին մէջ: Կարճ ժամանակ ետք Յովհաննէսի ընտանիքը կը հաստատուի Մարտիգիւղ, ուր ան կ'աւարտէ Պեպպեան վարժարանը: Այնուհետեւ ան կ'ուսանի Պոլսոյ Աւստրիական գոլէճը աւարտելով 1944ին:

Յովհաննէս Չիլինկիրեան փեսային՝ Յակոբ Աւագեանին հետ

Հետեւելով հորեղբոր՝ Ռուբեն Սեակի օրինակին, ան կը փափաքի բրժիշկ դառնալ եւ կ'ընդունուի Իսթանպուլի բժշկական համալսարանը, սակայն ան կը հեռանայ այդ մասնագիտութենէն եւ որպէս գրագիր կ'աշխատի վաճառատան մը մէջ: 1946ին բազմաթիւ պոլսահայեր կը պատրաստուին ներգաղթել Սովետական Հայաստան: Չիլինկիրեան եւս կը դիմէ տովետական հիւպատոսարան եւ կ'արշահագրովի մեկնողներու շարքին: Սակայն թուրքական ոստիկանութեան հետապնդումներու, յարուցած արգելքներուն պատճառով կ'արգիլուի անոր մեկնումը հայրենիք:

1970ականներուն Չիլինկիրեանը կը հեռանայ ծննդավայրէն եւ բնակութիւն կը հաստատէ Ֆրանսայի Նիս ծովափնէայ քաղաքին մէջ, ամբողջութեամբ նուիրուելով հայապահպանութեան գործին: Իր պատմագիտական աշխատութիւններով կը մերկայանայ թուրք եւ եւրոպական կեդձուր հեղինակներու հակահայկական նկրտումները: Ան անուրանալի հսկայ աշխատանք կը կատարէ իր հորեղբոր, նշանաւոր նահատակ բանաստեղծ Ռուբեն Սեակի գրական ժառանգութեան հաւաքման եւ պահպանման համար: Հսկայական ցանկերու գիտով Չիլինկիրեանը կը ստեղծէ «Ռուբեն Սեակ մշակութային հիմնարկ»ը, որ իր եզակի գործը կը համարէ վաղաժողով բանաստեղծի գրական-հասարակական ու յեղափոխական գործունէութեան լուսարձանումն ու անոր գաղափարներու տարածումը: Հիմնարկի նախաձեռնութեամբ ու անոր միջոցներով, հիմնադրութեան օրէն մինչեւ այսօր, հրատարակուած են երեք տասնամեակէն աւելի արժեքաւոր աշխատութիւններ, որոնք նուիրուած են հայագիտութեան, հայ ժողովուրդի պատմութեան կարեւոր անցուղարչերուն եւ հարցերուն: Գիրքերու հրատարակութենէն բացի, հիմնարկը ստեղծած է մրցանակային հիմնադրամ, որով իւրաքանչիւր տարի կը պարգեւատրուին Սեակի մասին եղած ուսումնասիրողներու հեղինակները:

Չիլինկիրեան Նիսի մէջ հիմնադրած է Ռուբեն Սեակի անուան տուն-թանգարանը, ուր ամփոփուած են բանաստեղծի չեռագիրները, նամակները եւ անձնական իրերը: Թանգարանը ունեցեր է պատկերասրահ, ուր հաւաքուած էր տաղանդաւոր հայ նկարիչներու 200 կտաւ: Չիլինկիրեան շուրջ 18 տարի հետեւողականօրէն աշխատանք տարած է, որպէսզի այդ հոգեւոր հարստութիւնը նուիրաբերուի Հայաստանին: Տարիներ շարունակ Հայաստանի տարբեր իշխանութիւններէն անհասկնալի բազմաթիւ մերժումներ ստանալէն յետոյ հարցը միայն կրնայ լուծել 2009 թուականին, երբ Չիլինկիրեանը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի հրաւերով Մայիսի 5ին քանի մը օրով կ'այցելէ Հայաստան: Ընդհինի այդ այցելութեան 2013 թուականի Սեպտեմբեր 10ին Էջմիածնի մէջ Վեհափառի օրհնութեամբ բացումը կատարուեցաւ Ռուբեն Սեակի անուան թանգարան-պատերասրահին, ու այսպիսով իրականացաւ մեծ բարերարի տարիներով փայփայած երազը:

Չիլինկիրեան անուր ազգային քաղաքական գործունէութեան հետ միաձուլուելով նաեւ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Օտարների Բանակի (ASALA) այն մարտիկներուն, որոնք մատնութեան կամ դաւաճանութեան հետեւանքով չերթապալուած ու դատապարտուած էին եւրոպական տարբեր երկիրներու մէջ:

Այս առիթով մեր վշտակցութիւնները կը յայտնենք իր փեսային եւ դստեր ընկեր Յակոբ եւ Ծամիրամ Աւագեաններուն (Ժընեւ) եւ միա բոլոր սգակիր պարագաներուն:

ԽՍՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ «ՊԱՅՔԱՐ» ԾԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ

ՄԱՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՈՒՐԷՆ ՄԱՀՍԵՐԵՃԵԱՆ ՈՉ ԵՒՍ Է

Մրտի դառն կսկիծով կը գուժենք անժամանակ մահը Սուրեն Մահսերճեանի, որ պատահեցաւ Փետրուար 5ին Պելմոնթի մէջ: Ան ծնած էր Հալէպ 1950ին եւ 1972ին տեղափոխուած՝ Միացեալ Նահանգներ, ուր առաջին օրէն միացած էր ՀԱՐՄԻ շարքերուն: Յաջող ոսկերչատան տեր՝ իր ժամանակն ու միջոցները տրամադրելով կազմակերպութեան 1986ին դառնալով ՀԱՐՄԻ Նիս Ինկլընտի Ծրջանակային Յանձնաժողովի ատենակալը:

Այս տխուր առթիւ կը ցաւակցինք այրիին՝ Լիսային, պաւակներուն, ընտանեկան պարագաներուն եւ Բարեգործականի ընտանիքին:

ԽՍՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ «ՊԱՅՔԱՐ» ԾԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ

ՆՈՒԷՐ «ՊԱՅՔԱՐ»ԻՆ

Վերջերս Լա Հոյայի (Գալիֆորնիա) մէջ մահացած իր դասընկերոջ՝ Տոքթ. Յակոբ Արքիսարալի մահուան տխուր առթիւ Նիս Ընդլիեն թերթիս հաւատարիմ ընթերցող ընկեր Տոքթ. Յակոբ Կիւլեքճեան 200 տուար կը նուիրէ «Պայքար» Ծաբաթաթերթին եւ իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ որբացեալի ընտանեկան պարագաներուն:

ՆԱՄԱՎԱԿԱՆԻ

Յարգարժան խմբագրական կազմ, «Պայքար» Ծաբաթաթերթի Փետրուար 7ի թիւով տպագրուած Վարդգէս Գուրուեանի «Թախիշը, այս սա անիծեալ թախիշը» յօդուածը կարդալով վարմանքի մատնուեցաւ: Որքան որ տեղեակ եմ «Պայքար»ը կուսակցութեան մը քաղաքական գիծը ներկայացնող շաբաթաթերթ մըն է եւ ոչ դիմատետրի պատ կարծիքի «ֆորում» մը: Արդեօք Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը կը բաժնէ՞ այս անիծեթք գրութեան մէջ ներկայացուող միտքը: Իսկ եթէ ոչ՝ ինչո՞ւ տեղ տրուած է նման բարբառանքի: Եթէ ան ներկայացուած է որպէս փոտ երգիծական գրութիւն՝ ապա պետք է յստակացուէր այդ մէկը:

Ընդհակառակութիւն
Սկրտիչ Տարագճեան

Վերոյիշեալ նամակը կը վերաբերի մեր աշխատակից Վարդգէս Գուրուեանի յօդուածին, որ առանձին առած, բնականաբար, կրնայ առաջնորդել անոր բնոյթէն տարբեր մեկնաբանութեան: Գուրուեանի յօդուածը տպուած էր ընդհանուր պատկերի մը ծիրին մէջ, մեր կողմէ աւելցուած վերնագրով մը որ կ'ըսէր «Երկու պատկեր». որովհետեւ Գուրուեանի յօդուածին կողքին հրատարակուած էր նաեւ Համբիկ Մարտիրոսեանի յօդուածը:

«Երկու պատկեր» վերնագրին իմաստը երկու ծայրայեղ տեսակետներու նշանակութիւնն ունէր, եւ ան բացատրուած էր մեր խմբագրական ծանօթագրութեան մէջ: Երկու ծայրայեղ հայեցակետեր որոնք կ'արտայայտեն Հայաստանի հասարակութեան մէջ տիրապետող հակասութիւնները, որոնք կը ցոյան նաեւ սփիւռքի վրայ:

Մենք այդ երկու յօդուածները տպեցինք կողք-կողքի, մեկնելով մասնուրի պատմութեան սկզբունքներէն. մարդիկ կրնան արտայայտուիլ մեր մասնուրի մէջ - բարեկրթօրէն - որքան ալ ծայրայեղ ըլլան իրենց գաղափարները . ընթացք կու տանք անոնց՝ չբաժնելով հանդերձ պանոնը: Այդ իմաստով մենք ոչ համամիտ ենք Մարտիրոսեանին որ մահապատիժ կը պահանջէր վարչապետին համար, ոչ ալ համաձայն ենք Գուրուեանին որ կը վկայէր թէ հայութեան 80 տոկոսը կը շարունակէ մնալ վարչապետ Նիկոլ Փաշինեանի կողքին:

Մեր խմբագրութեան տեսակետներն ու սկզբունքները տեղ կը գտնեն մեր խմբագրական սիւնակին մէջ: Արծարծուած խնդրին պարագային մեր տեսակետը ոսկեայ միջինը գտնելն է: Բանիցս գրած ենք ու կը շարունակենք գրել որ այս ահաւոր պարտութենէն ետք մեր միակ ելքը միասնականութեան մէջ է, որքան ալ դժուար ըլլայ վայն չեռք չգել: Ներկայ պահակտումը կ'առաջնորդէ ինքնակործանումի եւ միայն հաճոյք կը պատճառէ թշնամիին:

ԽԱՐ.

ՊՐԵՍԹ-ԼԻԹՈՎԱՔԻԻ ԴԱՆՆԱԳԻՐԸ...

(Ծարունակուած 7րդ էջէն)

րու արտահանումը Ուքրանիայէն եւ Ֆինլանտիայէն, սովետներուն տալով 48 ժամ: Լենին, Կեդրոնական Կոմիտէի ժողովին ելոյթ ունենալով կ'ըսէ.- «Ռուք պետք է ստորագրէք այս անօթալի խաղաղութիւնը որպէսզի խնայենք աշխարհը յեղափոխութենէ»: Չիչերին կը փոխարինէ Թոմկիին եւ անմիջապէս Սոքոլնիքովը կ'ուղարկէ Պրեսթ-Լիթովսք որպէսզի ստորագրէ դաշնագիրը, որ տեղի կ'ունենայ Մարտ 3, 1918-ին:

Տարածքային Կորուստներ

Ա. Արեւելեան Եւրոպա

Ռուսաստան կը հրաժարի իր տարածքային պահանջներէն Ֆինլանտիայէն եւ Պայթեան երկիրներէն՝ Էսթոնիա, Լատվիա եւ Լիթուանիա եւ Պելոնուսիոյ մեծ մասէն եւ Ուքրանիայէն: Լեհաստանը չէր յիշատակուած այս դաշնագրին մէջ որովհետեւ «Չերմանիան եւ Աւստրո-Հունգարիան մտադիր են որոշելու այս տարածքներու ապագան համաձայնութեամբ տեղի ժողովուրդներուն»:

Բ. Կովկասի Մէջ

Թալէթի պնդումով, դաշնագիրը կը յայտարարէ որ «այն տարածքները որ Ռուսաստան գրաւած է Օսմանեան Կայսրութենէն Ռուս-թուրքական պատերազմին (1877-1878), ի մասնաւորի Արտահան, Կարս եւ Պաթումի, պետք է վերադարձուին»: Յատկանշական է նշել, որ դաշնագրի ստորագրման պահին այս տարածքները ԿՐԳՏՆՈՒԷԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ՎՐԱՅԱԿԱՆ ՌՅԺԵՐՈՒՎ ԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱԿ: Այս դաշնագրի 4-րդ յօդուածը, պարբերութիւն 3-ը հետեւեալը կ'ըսէ.- «Արտահանի, Կարսի եւ Պաթումի նահանգները անյապաղ պետք է դատարկուին ռուսական զօրքերէ: Ռուսաստան պետք չէ միջամտէ այս շրջաններու ազգային եւ միջազգային յարաբերութիւնները վերակազմակերպելու, այդ մէկը թողնելով տեղի ժողովուրդներուն որպէսզի իրենք վերակազմակերպուին համաձայնելով իրենց հարեւաններուն հետ, ի մասնաւորի Օսմանեան Կայսրութեան հետ»:

Հետագային Հայաստան, Ատրպէյճան եւ Վրաստան մերժեցին այս դաշնագիրը եւ կազմեցին Անդրկովկասեան ՄԷՅՍ-ը որ կարճ կեանք ունեցաւ:

Լ.ու Անճելը

ՆԱՍԱԿՆԵՐ ԵՐԿՐԻՑ

Նամակ 130

Մեր համալսարանների մասին

Սիրելի բարեկամ,
 ՄԷԿ, որ խօսեցի քեզ մեր կրթության մասին, շարունակեմ խօսքս:
 Ասեմ, որ կրթության եւ գիտության ասպարեզում մեր այս վիճակի, մեր գրագիտության ողբալի մակարդակի հիմնադր նախապատճառներից մեկը Հայաստանում համալսարանների աներեւակայելի առատությունն է, համալսարանների աներեւակայելի մեծ քանակը: Ասածս թող քեզ հարանունություն (պարադոքս) չթուայ:

1824-ին Թիֆլիսում բացուեց Ներսիսեան դպրոցը: Եւ 19-րդ դարի մեր հոյակապ մտաւորականութիւնը, մեր փառահեղ գրականութիւնը, Խաչատուր Աբովեանից մինչեւ Յովհաննէս Թումանեան,- ի վերջոյ, ծնունդն ու արգասիքն են այդ դպրոցի:

Վաղարշապատում բացուեց Պետրոսեան ճեմարանը: Մշակոյթի, գրականութեան եւ գիտութեան ի՞նչ բացառիկ դէմքեր տուեց ճեմարանը մեր ժողովրդին՝ Կոմիտաս Վարդապետ ու Աւետիք Իսահակեան, Մանուկ Աբեղեան ու Ստեփան Մալխասեան, Ակսել Բակունց ու... Յանկը շատ երկար կարելի է շարունակել:

1920-ական թուականներին Հայաստանը մեկ համալսարան ունէր՝ մի քանի բաժանմունքով (ֆակուլտետով)՝ պատմա-գրական, օտար լեզուների, բժշկական, գիւղատնտեսական եւ այլն: Եւ այդ համալսարանը տուեց հետագայ տասնամեակների մեր գիտութեան ու մշակոյթի լուսադոյն դէմքերին, որոնք հսկայ ներդրում ունեցան մեր ժողովրդի գիտութեան եւ մշակութային կեանքում: Հետագայում, տարիների ընթացքում, այդ բաժանմունքները վատուեցին մայր համալսարանից եւ դարձան ինքնուրոյն ինստիտուտներ,- եւ՝ հսկայ ինստիտուտներ,- մանկավարժական, պոլիտեխնիկական, բժշկական, գիւղատնտեսական, օտար լեզուների եւ այլն: Այն ժամանակներում կրթական այդ հաստատութիւնները ինստիտուտ էին կոչուում: Եղաւ ժամանակ, երբ պոլիտեխնիկական ինստիտուտը մօտ քսանհինգ հազար ուսանող ունէր, պետական համալսարանը՝ մօտ քսան հազար...

Հետագայում մեր կրթական համակարգը աւելի ընդարձակուեց: Այսպէս, 1960-ական թուականներին պետական համալսարանի բանասիրութեան բաժանմունքը ունէր մասնագիտական մի քանի ենթաբաժին՝ հայոց լեզու եւ գրականութիւն, ժուռնալիստիկա, ռուսաց լեզու եւ գրականութիւն, արեւելեան լեզուներ, օտար լեզուներ, մաթեմատիկական թարգմանութիւն... Վստահ չեմ, թէ բոլորը թուեցի: Ուրեմն, հետագայում այս բոլոր բաժինները վատուեցին մայր ֆակուլտետից եւ դարձան ինքնուրոյն ֆակուլտետներ՝ իրենց ենթաբաժիններով: Որպէսզի ֆակուլտետը գոյութիւն ունենար, գոյութեան իրաւունք ունենար, պետք է որոշակի թուով ուսանող ունենար: Եւ այսպէս, աստիճանաբար մուտքի քննութիւնները դարձան շատ պարզունակ, դիւրին, մատչելի... Կրթական հաստատութիւնները գնալով աճում էին, մինչդեռ բնակչութեան աճը նրանց ետեւից չէր հասնում:

1980-ական թուականների վերջերին վրայ հասաւ մեծ աղետը՝ արտօնեցին մասնաւոր, այսպէս կոչուած՝ կօօպերատիւ համալսարանները... Ծարպիկներն ու ճարպկորդիները, որ փողի ու շահի մեծ հոտառութիւն ունէին, անմիջապէս դրամ շահելու մեծ հնարաւորութիւն տեսան: Եւ կօօպերատիւ համալսարանները հանրապետութիւնում աճեցին անասելի թուով, ինչպէս սունկերը գարնանային անչրեւից յետոյ: Կօօպերատիւ համալսարանները բացուեցին ամենուր. հանրապետութեան բոլոր քաղաքներում եւ շրջանային կենտրոններում՝ Մառնաղբիւր գիւղի «Սորենացի» համալսարան, Կարծաղբիւր գիւղի «Ծիրակացի» համալսարան... Չաւեշտ էր, բայց ողբերգական վաւեշտ... Հանրապետութիւնը դասաւանդող այդքան մասնագէտ ունէ՞ր... Եւ ով ասես դարձաւ համալսարանի դասախօս, ով ասես դաս էր տալիս. սովետական կոլտնտեսութիւնները արդէն չկային, եւ գիւղի կոլտնտեսութեան նախագահները, գիւղատնտեսները, անասնաբոյժներն ու անասնաբոյժները եւ էլ ով ասես դասաւանդում էր այդ համալսարաններում...

1990-ական թուականներին համալսարանների թիւը գնալով աճում էր, բնակչութեան թիւը՝ գնալով նուազում...

Ի վերջոյ, այս երեք տասնամեակում այնքան մարդ է տարագրուել Հայաստանից: Փաստ է, որ այսօր Հայաստանում մօտ երեք միլիոն հայ կա, մինչդեռ 1988 թուականին... Բայց Հայկական հանրագիտարանը, եւ կը կարդաք թիւը:

Կօօպերատիւ համալսարանների վարչավճարը պետական կրթական հաստատութիւնների վարչավճարի համեմատութեամբ պալիթօրէն նուազ էր: Եւ, մանաւանդ, այդ համալսարաններում մուտքի քննութիւններ չկային: Համալսարանները ուսանող էին հաւաքում: «Հրաշեայ Աճառեան» կօօպերատիւ համալսարան մարդը կարող էր ընդունուել տարուայ ամեն եղանակի ու ժամանակի. բաւական էր մուծել վարչավճարը եւ տալ սահմանում, եւ ի հարկէ ոչ մի տեղ չարձանագրուած լրացուցիչ գումարը, փողը: Եւ ժողովուրդը հեղեղեց այդ համալսարանները: Միայն «Հրաշեայ Աճառեան» համալսարանը մօտ հինգ հազար ուսանող ունէր: Փուշիկ էր, փուշիկի պէս էլ պայթեց: Այսօր չկայ այդ համալսարանը: Մուտքի քննութիւն չկար, դասի գնալը պարտադիր չէր, ասարտական քննութիւնները վուտ չեական էին... Եւ այդ համալսարանները վարմանալիթօրէն ունէին դիպլոմ տալու իրաւունք: Իրերի ու հանգամանքների տխուր քերումով մի օր ես ներկայ եղայ Հիւսիսային համալսարանի,- Հիւսիսային համալսարան, գրեթէ ինչպէս ատամնաբոյժ արեւելեան,- ասարտական քննութիւններին: Ինչպէս հնում կ'ասէին՝ փուշ արմաքքը վիս պատեց: Ոչ միայն վարմանքը, այլեւ սարսափը, ուզում էիր գոռալ, կանչել՝ այս ի՞նչ էր անում, եղբայրներ:

Վեդիի «Ուրց» ճաշարանում մի տղայ կար, Լեւոն տարօրինակ անունով: Ծագումով Սեւանի աւազանից էր, մարտունեցի: Ինչ ասում էր՝ «Հընգեր Խաչատրեան, էր «Հրաշեայ Աճառեան» համալսարանի մարդիկ շատ օյին մարդիկ են: Ամեն կիսամեակ տանում եմ, հինգ հարիւր դոլլար եմ տալում, որ թուանշաններս նշանակեն, միշտ մեկը ինչ կը կտրայ, երկուս կը դին: Չորս-հինգ տարի է, հըլա երկրորդ կուրս (լսարան) եմ»:

Եւ էլ ասացի՝ «Ի հարկէ, կը մնաս նույն լսարանում: Դու եկամուտի կանոնաւոր աղբիւր ես»: «Ինչի մենակ ե՞ս եմ», - ասաց տղան:

Այդ համալսարաններում այսօր էլ, ի հարկէ, մրցոյթ չկայ, ուսանողի ընտրութիւն չկայ: Ցաւօք, նոյն վիճակն է նաեւ պետական կրթական հաստատու-

Մեր Արուեստագետները - 211

ՊՐԻՄ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ

Ժամանակակից գեղանկարիչ Պրիմա Չաւենի Եղիազարեան ծնած է Օգոստոս 6, 1956ին Սպարան քաղաքին մէջ: Ուսանած է Երեւանի գեղարուեստի ուսումնարանին մէջ, ապա մասնագիտանալու համար մեկնած է Սան Փեթերբուրգի Վ. Ի. Մուխոմախի անուան գեղարուեստական ինստիտուտին մէջ: 1986 թուականին արտօած է Կինեան գեղարուեստական ակադեմիան:

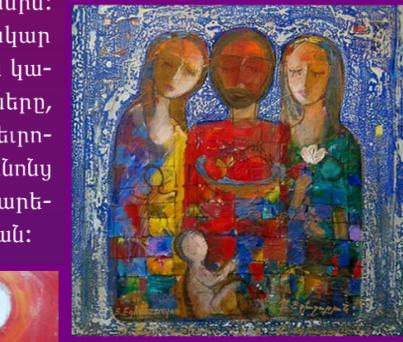

1986 թուականէն Եղիազարեանի նկարները կը ցուցադրուին Հայաստանի, Ուրբանիոյ, Յունաստանի, Չուիլիցերիոյ, Ֆրանսայի, Ամերիկայի եւ շարք մը այլ երկիրներու ցուցահանդէսներուն մէջ: Անոր գործեր կը գտնուին բազմաթիւ թանգարաններու եւ մասնաւոր հաւաքածոներու մօտ:

Ունի ազգային քաղաքական հետաքրքրութիւններ. 1986 թուականէն

սկսեալ Եղիազարեան մասնակցած է Արցախեան հարցի կարգաւորման հանրահաւաքներուն Երեւանի թէ Քիւի մէջ, ուր ան հաստատած է իր սքիւտիօն: Ան նաեւ բուռն կերպով՝ արտայայտուած է Սումկայիթի հայերու դէմ կատարուող ջարդերու խնդրին մասին: Վերջին շրջանին նիւթապէս օգտակար ըլլալու համար Արցախի հայութեան կարիքներուն, իր ստեղծագործութիւնները, որոնք կը վաճառուին՝ 30-40 հազար եւրոյի նուազեցուցած է կէսի, որպէսզի անոնց եկամուտով արագօրէն օգտակար կարենայ հանդիսանալ Արցախի հայութեան:

Անհատական ցուցահանդէսներ տուած է Երեւանի մէջ (1993 եւ 1996), Մինսք (1995), Քիւի (1995, 1996 եւ 2004), Փարիզ

(1998) եւ այլուր: Իր գործերը կը գտնուին Քիւի ռուսական արուեստի Թանգարանին մէջ, Հայաստանի ազգային պատկերասրահ, Երեւանի «Մերկէյ Փարաջանով» թանգարան, Վենետիկի գեղարուեստի թանգարան:

թիւներում: Դիմող չլինելու պատճառով պետական տարբեր համալսարաններում տասնեակ ֆակուլտետներ են փակուել, տասնեակ մասնագիտութիւններ են վերանում: 1966-ին, երբ ես ընդունում էի բանասիրութեան ֆակուլտետ, յիսուն տեղի համար դիմել էր հազար ութ հարիւր շրջանաւարտ: Պատկերացնո՞ւմ ես, պետք է ընդունուել երեսունհինգ հոգուց մեկը: Երկու տարի առաջ բանասիրութեան ֆակուլտետի հարիւր քսան տեղի համար դիմել էր քառասուներկու հոգի: Եւ ընդունում են բոլորին, նոյնիսկ այբուբենը չիմացողներին. ֆակուլտետը հօ չի՞ փակուելու:

Մի օր էլ պարզուեց, որ Երեւանի «Հայ-բուսակ» բժշկական կօօպերատիւ համալսարանի դիպլոմ են ստացել Սիրիայի քաղաքացիներ, որոնք երբեւիցէ դուրս չեն եկել երկրի սահմաններից: Այդ մասին ժամանակին գրել են ե՛ւ Սիրիայի թերթերը, ե՛ւ Հայաստանի մամուլը: Ե՛ւ ի՞նչ: Ոչինչ, կօօպերատիւ համալսարանը շարունակում է բարգաւաճել. որովհետեւ... «Որովհետեւ» ի պատասխանը շատ ցաւալի է:

Այս երեք տասնամեակում կօօպերատիւ համալսարանի դիպլոմներ ունեցողները հեղեղեցին եւ գրաւեցին մեր կեանքի բոլոր ոլորտները՝ հեռուստատեսութիւն, խմբագրութիւններ, հրատարակչութիւններ, Ազգային ժողով եւ պետական վարչական հաստատութիւններ, եւ մանաւանդ, մանաւանդ դպրոցներ...

Ամենամեծ ողբերգութիւնը այդ վերջինն է: Պատկերացրէք այն դպրոցների աշակերտների վիճակը, դրութիւնը, մակարդակը, որոնց դասաւանդում են այսօրինակ դիպլոմատները:

Այսպէս է վտանգուել ու վտանգուած մեր երկրի ապագան...

Եւ չգիտեմ՝ հնարաւոր է արդեօք մի օր իսկապէս տէր կանգնել մեր կրթութեանը, իսկական կրթութեան հիմքերի վրայ դնել մեր կրթական համակարգը: Ես կասկածում եմ: Ամեն ինչ այնքան է փտած եւ ամեն բան այնքան խորն է, որ յոյս չկայ:

Սիւս քեզ մեր պարտութեան պատճառներից եւս մեկը:

Մնամ
 քօօփերաթիւ համալսարաններից ահաբեկուած ընկերո՞ղ՝

Տրուանդ Տէր-Սաչատուրեան
 Երեւան